

Ekko fra fortiden

Utdrag fra *Inheritance* av Lan Samantha Chang

Oversatt og kommentert av

Lam Hoai Thuy Huynh

Masteroppgave i litterær oversettelse fra engelsk til
norsk
Institutt for litteratur, områdestudier og europeisk språk

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

© Forfatter

År: 2013

Tittel: Inheritance – Ekko fra fortiden

Forfatter: Lam Hoai Thuy Huynh

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Takk

Aller først vil jeg takke Ragnhild Eikli for ypperlig og enestående veiledning. Jeg så alltid fram til våre samtaler med glede, der hun ikke kun ga uvurderlige kommentarer og tilbakemeldinger, men også støtte og trøst. Takk også til Neha Naveen som har tatt seg bryet med å lese korrektur og komme med gode innspill til teksten.

Til sist vil jeg takke min familie og venner, og spesielt kjæresten min, som har holdt ut i mange måneder med suking og stønning. Dere er elsket.

Sammendrag av *Inheritance*

Inheritance er en fortelling om kjærlighet, sjalusi, sinne og tilgivelse i en kinesisk familie gjennom flere generasjoner. Vi følger dem fra de er i Kina, gjennom den kinesiske revolusjonen, til de etablerer seg et liv som godt voksne i USA.

Junan er en sterk og vakker kvinne som blir vitne til at moren tar sitt eget liv som tenåring. Som den eldste av to søstre, ser hun det som sin plikt å ta vare på og oppdra lillesøsteren Yinan, en liten, nervøs pike som lett drømmer seg bort. De vokser opp i hver sin retning: den ene blir vakrere og mer standhaftig for hver dag som går, den andre mer innesluttet og bortkommen. De elsker hverandre, og deler en verden ingen andre har tilgang til.

Alt forandrer seg den dagen faren taper stort i et pengespill, og lover Junan bort til den ungen og kjekke soldaten Li Ang som betaling for gjelden. Junan, mot sin vilje, blir tiltrukket av den skjodesløse unge mannen som ikke utviser noen form for klasse eller raffinement. De gifter seg og får to jenter, Hong og Hwa. Så invaderer japanerne, og Li Ang blir sendt til okkupasjonsområdet som offiser. Vill av sjalusi, og med en sterk frykt for å miste den mannen hun engang hadde bestemt seg for ikke å elske, sender Junan sin søster for å holde ham med selskap, vel vitende om hva som kan skje. Det hun allikevel ikke så for seg, var følelsene som skulle oppstå mellom dem. Når hun og barna så ankommer den okkuperte byen, er det for sent – Yinans skjørhet og drømmende personlighet har vekket en kjærlighet i Li Ang som den kalde og intelligente Junan aldri hadde kunnet. Så, til tross for å være overlegen sin søster i utseende og tenkeevne, mister Junan sin elskede mann til Yinan.

Dette er starten på et evigvarende sinne og skuffelse som Junan aldri klarer å tilgi. Hverken hennes mann eller søster klarer noen gang å finne veien tilbake i hjertet hennes, og hun retter derfor all sin kjærlighet mot sine to barn. Men Junan krever for mye, og heller ikke de klarer å oppfylle hennes ønsker om en kjærlighet og trofasthet som nærmest er tilintetgjørende.

Innholdsfortegnelse

1	Ekko fra fortiden	2
2	Kommentar til oversettelsen.....	29
2.1	Innledning og teoretisk bakgrunn	30
2.2	Forfatteren og utvalg av tekst	32
2.3	Stil og kulturelle forskjeller	33
2.4	Rytme og poesi	38
2.5	Tittelen og gjentakende ord	43
2.6	Avslutning	47
	Bibliografi	48
	Vedlegg	49

1 Ekko fra fortiden

Drømmenes innsjø

En gang da jeg var liten, fortalte min tante meg historien om en kinesisk kvinne som ga en appelsinplante til en venn i Korea som elsket fruktene på treet. I Kina bar treet lyse, gylne kuler med glinsende, søte båter omgitt av gjennomsiktig, papiraktig skinn. Den koreanske kvinnen satte treet ved et sørvendt vindu. Hun stelte de hvite blomstene og ventet ivrig, men etter hvert som månedene gikk, la hun merke til at de nye appelsinene ikke var de samme. De var mindre, små som mandariner, og hadde skarlagensrøde spor i skallet. Endelig lå den første modne frukten i hånden hennes. Spent fjernet hun skallet: de fyldige delene hadde skrumpet inn og fargen var blitt karminrød. De hadde trukket seg inn i seg selv, liksom for å spare på kreftene på dette nye stedet. Den koreanske kvinnen oppdaget at selv om smaken fortsatt var utsøkt, hadde den blitt skarpere og uvanlig.

Nå kommer jeg på Yinans historie hver gang jeg tenker på hva det var blitt av oss; å vokse opp i et land for så flytte til et annet.

Pu Li¹ vokste i uforutsette retninger; røttene hans strakte seg dypt i ukjent jord. Det hadde alltid vært grundighet, stabilitet og det gode lynnet som hadde vært hans styrke. Evnen til å gjøre jobben og til å komme overens med andre, gjorde at han i årenes løp ble forfremmet, så enda en gang, inntil han ble avdelingssjef i det fremgangsrike dataselskapet, og både sjefene og de ansatte så på ham som rettferdig og beundringsverdig. Han viste seg også å være en kjærlig og gavmild ektemann; og selv om Hwa aldri nevnte det, vet jeg at hun i stillhet var stolt av dette.

Hwa ønsket å begynne på ny frisk i Amerika. Hun skapte en verden preget av klarhet og orden for familien sin, og så på TV-programmer og abonnerte på magasiner som lærte henne om den amerikanske livsstilen. Hun omvendte Pu Li til stek, poteter og amerikanske desserter. Da hun fødte sitt første barn, en gutt, var visjonen fullendt. Hun bestemte at Marcus skulle bli oppdratt på engelsk, et språk som ikke hadde ord for de problemene vi kjente til. Hun fikk lagt et hvitt teppe som startet i entréen og som strakte seg inn til alle rommene. Alle som kom inn dit, tok av seg skoene og gikk med broderte tøfler. Gjester kommenterte at teppet så fyldig og nytt ut, og hver gang Hwa ventet besøk gikk hun over hele huset for å

---

¹ En gammel nabo av familien som var forelsket i Xiao Hong, men som giftet seg med søsteren hennes i stedet, fordi Hong ikke ville ha ham.

viske ut skrapemerker, til det til slutt så ut som om et lag av myk og skinnende snø hadde lagt seg jevnt overalt.

Og hva med mitt eget amerikanske liv? Det viste seg kanskje ikke å være noe verre enn andres, sa Hwa.

Etter college tok jeg med lille Mudan² til New York, hvor Rodale Taitai³ ordnet en jobb til meg på et introduksjonskontor for immigranter, drevet av kirken. Jeg presenterte nykommerne for hverandre, hjalp dem med å forstå lovverket og hvordan skjemaene skulle fylles ut. Etter at immigrasjonsforbudet ble opphevet i 1965, lærte jeg meg kantonesiske og ble talsmann for de som ønsket å være garantist for sine nære slektninger. Jeg gikk på kveldsskole, tok en mastergrad i sosialt arbeid og fikk en jobb i bykommunen.

I flere år fant jeg lindring i den store og likegyldige byen. Ingen kjente til meg, og ingen kjente familien min. Lille Mudan var en yndig og impulsiv jente, med Hu Rans blåsorte hår og livlige trekk. Etter å ha vært ifra hverandre så lenge var det en lettelse å gå til sengs og vite at hun var i det andre rommet, hvor hun lå under teppet og leste tegneserier fra Hong Kong med lommelykt. Selv det å løse de problemene hun hadde med å tilpasse seg i det nye landet, var en lettelse. Hun tilpasset seg med tiden, og hun lærte seg engelsk, sakte men sikkert. Hun og jeg kom hverandre svært nær, men om den tiden vi var fra hverandre, holdt hun for seg selv.

Jeg hadde tatt det for gitt at Hu Ran for alltid ville være med meg; et par fotspor ved siden av mine, et delt minne av alt vi hadde vært gjennom. Men etter hvert som tiden gikk, ble krusningene som skilte oss til bølger. Jeg ble dratt lenger bort for hver morgen. Jeg forsøkte å beholde bildet av ham i tankene, og anstrengte meg for å holde ved like røyklukten fra de lurvete klærne, fargen på øynene og munnens form. Dette plaget meg i årevis; inntil det endelig virket som om minnene stilnet som søvn, og jeg ikke kunne kjenne presset fra fingertuppene hans mot mine. Etter flere år kunne jeg ikke lenger erindre ham uten å måtte fokusere, gjette.

Jeg framsto nok ikke så annerledes enn mange andre kvinner i New York—kanskje høyere, og mer nylig ankommet med et nokså fraværende ansiktsuttrykk. Jeg hadde studert engelsk, fått meg jobb og lært å holde orden i mitt amerikanske liv. Ingen som så på meg ville ha visst om min, eller min families, historie. Men sannheten var at jeg hadde blitt revet i stykker av denne arven, av adskillelsene og bedragene i landet mitt, familien og meg selv. I

---

² Xiao Hongs første barn med ungdomskjæresten, Hu Ran

³ En amerikansk kvinne som ble kjent med familien, og som blant annet hjalp Yinan i Kina. Taitai: tittel som gis til litt eldre, formuende kvinner.

årevis holdt jeg avstand til selv Hwa og mor. Jeg møtte dem kun i feriene. Jeg unngikk antydningene deres om at jeg kunne finne meg en mann, kanskje en enkemann, som kunne overse den skammen de mente lille Mudan var. Jeg sa at jeg ikke var interessert i ekteskap. I virkeligheten var jeg redd. Hvordan kunne jeg elske en annen når jeg hadde gjort det så klart at jeg ikke var til å stole på? Jeg kjente for mange av mine svakheter. Jeg hadde ingen styrke til å forsøke. Det eneste unntaket var min datter. Jeg var fast bestemt på ikke å svikte Mudan. Hver morgen sto jeg opp for henne, og hver kveld skyndet jeg meg hjem for å være sammen med henne.

Jeg møtte Tom Marquez under masterutdannelsen. Å bli venn med ham var trygt for meg, fordi han var så ulik alle dem jeg hadde vokst opp med. Han så overhodet ikke ut som Pu Li med sin lange, tynne kropp; han hadde et langt, trist ansikt og dyptliggende øyne, og jeg hadde aldri kunnet se et spor av Hu Rans klare farge i dem. Han hadde ikke engang hatt et kinesisk måltid. I starten forvirret disse forskjellene meg, men etter hvert oppdaget jeg hva det var vi delte. Toms foreldre var immigranter. Hans mor hadde oppdratt ham alene, så han skjønte Mudan. Dessuten var han trofast mot meg, og fikk meg til å le gjennom årene da jeg var usikker, og tilga meg min haltende framgang med en sta manns tålmodighet. Tilliten og forstanden hans overtalte meg til å bevege meg framover. Etter flere år begynte det å føles naturlig at vi skulle forene våre liv, og så vi giftet oss til slutt, på rådhuset. Vi oppdro Mudan sammen, og fikk også selv en datter, Evita Junan.

Hwa hadde altså rett da hun sa at ting ordnet seg for meg. Døtrene mine vokste opp og blomstret. Mudan gjorde det bra på skolen, og fullførte jusstudiene. Hun var en stor tilhenger av rettferdighet, i likhet med sin far og grandonkel.⁴ Evita Junan vokste seg sterk og vakker, akkurat som de kvinnene hun var oppkalt etter. Etter fullførte studier på vestkysten kom hun tilbake til Manhattan, og fikk seg en rekke merkelige jobber: en praktikantstilling på rådhuset, noen skift i den lokale avisen og en jobb i en dyrepark. Hun ønsket å bruke den tiden hun selv trengte, til å bestemme seg for hva hun ville bli. Hver helg skyndet hun seg til parken for å spille fotball. Mens jeg så på at hun dro på seg en t-skjorte, og det glødende ansiktet kom frem samtidig som den sterke halsen fant veien ut, visste jeg at hun aldri ville bli hemmet eller handikappet. Det hadde vært mange år siden min bestemor hadde blitt tvunget til å gå rundt uten å lage en lyd, til tross for bjellene som var sydd på skjørtene.⁵

---

⁴ Både Hu Ran og Li Bing, Li Angs bror, var tilhengere av kommunistpartiet.

⁵ Hongs bestemor, Chanyi, vokste opp i en tid hvor fotbinding fortsatt var praktisert, og det var et stort press på unge jenter av en viss klasse å bevege seg feminint og grasiøst.

I årene etter at jeg forlot Taiwan, møtte vi på utfordringer, og hadde mange amerikanske eventyr. Men når jeg tenker på historiene, kan jeg ikke ta dem med i den jeg forteller her. Våre amerikanske liv er kanskje en historie for seg. For øyeblikket er det nok å si at etter over tretti år i USA, er jeg tilfreds. Bare en gang i blant, når en av jentene satt og leste i det stille, ville konsentrasjonsrynken eller hårfestet hennes minne meg om noen jeg en gang hadde kjent. De fleste nettene sov jeg godt. Jeg snakket sjelden om årene i Kina, selv ikke med Hwa eller min mor, som hver hadde sine grunner for ikke å bryte tausheten.

Det nye livet mitt var komfortabelt, til den grad at jeg nesten glemte; helt til jeg en dag på jobben fikk høre om en nittifem år gammel dame som hadde flyktet fra fastlandet til Hong Kong, og alene hadde klart å komme seg til USA. Hun hadde kjøpt seg falske papirer som hevdet at hun var sekstifire, bosatt seg i Chinatown på Manhattan og var en bestemor for alle naboene, selv om hun ikke var i slekt med noen. Hun var en kvinne som husket da bindingene ble tatt av føttene, revolusjonen i 1911, og som hadde gått gjennom enda en revolusjon i 1949. Siden da hadde hun tjent til livets opphold ved å sy bukser på en kommunistisk fabrikk. Lenge før jeg fikk vite navnet, mistenkte jeg at hun kunne være noen jeg allerede kjente.

I løpet av årene hadde Hu Mudan⁶ blitt mindre; kjøttet hadde forlatt bena hennes, og hukommelsen hadde også vandret. På gode dager kalte hun inn ei jente fra Fujian som skrev brev mot betaling, og hun svarte på henvendelsene om intervjuer som av og til kom. Etter tre år i USA hadde hun begynt å motta telefon og brev fra journalister og forskere som ville snakke med henne. Hu Mudan sa aldri nei til noen av henvendelsene. Hun ønsket reportere, forskere og akademikere velkommen til den lille leiligheten på Pell Street, og serverte dem te. Da jeg dro ned for å besøke henne, viste hun stolt fram en perm med avisartiklene som var klippet ut, ordnet og lagt i plastlommer.

Jeg bladde i den. ”Tilbakeblikk på kinesisk tradisjon: En nyttårsfeiring i Quing-tiden.’ Et minne fra revolusjonen: Hundre år gammel dame gjenforteller minnene fra Nanjing-massakren.’ Men du var jo ikke i Nanjing under massakren,” sa jeg. ”Bodde du ikke i Sichuan-provinsen da?”

Hun trakk på skuldrene. ”Hvorfor skulle de bry seg om det?”

”De prøver å gjengi begivenhetene i verden. De søker etter sannheten.”

---

⁶ Hu Rans mor og Wang-familiens tidligere husholderske.

”Men hvorfor skulle de få vite noe om livet mitt?” Hun ga meg et skarpt blikk. ”Disse stornesene, disse fremmede og ABC-ene som kommer og banker på døren min og vil vite alt om meg—hvorfor skulle jeg fortelle alt til dem?”

”De ønsker å forstå fortiden.”

”Men det er ikke mulig.”

Jeg klarte ikke å argumentere mot det. ”Hvorfor avviser du dem ikke bare, da?”

”Jeg syns synd på dem,” sa hun.

Jeg viste henne bilder av Mudan og Evita. Hun stilte ingen spørsmål. Hun godtok navnene deres i det stille; og jeg lovte at jeg snart skulle ta dem med på besøk.

Så satte Hu Mudan seg tilbake, og øynene med de skjøre øyelokkene var rolige, som om gjenforeninger etter flere tiår var noe hun opplevde hver dag. Hun sa ikke et ord på flere minutter, og jeg lurte på om hun kanskje var midt i en dagdrøm. Hun var gammel, for gammel for slike overraskelser. Men da jeg viste tegn til å dra, la Hu Mudan en varm, tørr hånd på min. Jeg skjønnte at hun ville at jeg skulle bli. Vi satt hånd i hånd, og etter en stund syntes det som om jeg kunne kjenne at minnene rørte på seg i bena hennes, og hun reiste tretti, femti, sytti år i tid.

Hun sa at bena hennes hadde blitt som orakelbena det ble fortalt om i de eldste fortellingene. Tiden trykket lett på dem, som fingre som spilte på en rørfløyte, men samtidig ubønnhørlig, helt til hun hadde lært å lytte til melodiene som steg opp fra kroppen. Og for henne syntes det som om musikken fra bena hadde steget opp etter hvert som hun var blitt eldre; hver note forenet seg med den neste, ble til arier og endte i hele Beijing-operafortellinger. Først, og tidligst, var hennes foreldres død i Sichuan. Så var det regnteppet som kom ned mens hun fløt nedover elven til havet; hennes ankomst i den vakre byen Hangzhou; og hennes første øyekast på min oldefars vakre, gamle hus med sin høye, slitte murvegg og de slitte, grønne taksteinene som glitret innenfor. Det var der, en tidlig morgen i oktober 1911, at historiene våre møttes.

Hu Mudan og jeg satt sammen til dagslyset forsvant. Det var på tide at jeg dro. Men jeg hadde kommet dit innstilt på å snakke, og kunne ikke dra før jeg hadde gjort det.

”Hu Mudan,” sa jeg, ”det er noe jeg må snakke med deg om, noe som skjedde mange år tilbake. Det gjelder lille Mudan.”

”Hun er mitt barnebarn.”

”Ja. Hu Ran og jeg var—Jeg skjønnte ikke da at vi noen gang kom til å være adskilte. Vi hadde alltid elsket hverandre.”

Hu Mudan nikket.

”Det er min skyld at Hu Ran bestemte seg for å dra til Taiwan. Jeg er så lei meg,” sa jeg. ”Alt det som skjedde med ham var min skyld.”

Igjen tok hun hånden min i sin egen varme, lette hånd. ”Xiao Hong,” sa hun. ”Dette visste jeg om lille Mudan. Jeg visste det med en gang jeg så bildet av henne. Og skylden ligger hos meg, Hong. Jeg visste hvor mye dere elsket hverandre. Det var jeg som sa til Hu Ran at han måtte dra etter deg til Taiwan.”

Etter møtet med Hu Mudan begynte tankene mine å vandre forbi tidens grenser. Jeg kunne gå langs Canal Street hvor jeg kunne se ei jente på hjørnet, som med sin sjenerte måte å stå på minnet meg om holdningen til min tante da hun var ung. En ung kvinnes kurv, fylt med søtsaker på et marked på Upper West Side, fikk meg til å tenke på tjenestepiken Weiwei, som ble igjen i Kina, og hvis skjebne jeg aldri ville få vite. Og en kveld da jeg så en gruppe menn som satt og røykte på pipene sine, ble jeg grepet av et sterkt ønske om å finne min far og få vite hva som hadde skjedd med ham.

I starten ble jeg overrasket over disse øyeblikkene. Jeg tok dem for å være tegn på alderen, så jeg ristet dem av meg og vendte med en viss lettelse tilbake til det virkelige livet. Men snart begynte jeg å glede meg til disse glimtene av fortiden. Jeg lærte meg å holde tankene i ro slik at de steg frem. Tross alt var de en vesentlig del av meg. De var den andre historien, som ble reflektert like under livet mitt. Med tiden forstod jeg at kilden deres var blitt overfylt. En hel verden lå og flimret i minnet mitt. Om nettene tok konturene form, først utydelige, men gradvis fikk de mer klarhet og fylde, helt til jeg kunne se et stort og tydelig bilde av de årene. Det var som en verden på bunnen av en innsjø; kun synlig på visse dager, men som alltid var der. Jo mer veletablert det amerikanske livet mitt ble, jo mer levende, sterke og dyrebare ble disse minnene av fortiden som var holdt under vann, endeløse og uten drømmer.

En vinterkveld på vei hjem fra jobb så jeg en ung mann som holdt på å låse sykkelen sin til et skilt. Mørket hadde visket ut trekkene hans, så jeg kunne bare se omrisset av kroppen hans. Jeg visste at det ikke var Hu Ran—Hu Ran var død—og likevel var det noe ved bevegelsene, skuldrene og hodeformen som fikk meg til å miste pusten. Jeg var grepet av en fysisk erindring, et ekko av en lidenskap fra langt tilbake. Jeg gikk skjelvende videre. Jeg hadde tapt noe dyrebart, tapt det før jeg til og med visste hva jeg hadde, og inntil jeg kunne akseptere det, ville jeg rett og slett prøve å holde ut etterdønningene av det tapet.

Jeg ble overbevist om at jeg måtte lete etter dem vi hadde reist fra. Jeg snakket med Hu Mudan og skrev ned alt hun kunne huske. Jeg betalte for å få tilgang til biblioteket på et stort forskningsuniversitet, og mens Evita var på skolen, tok jeg toget dit og begynte å se etter bøker og artikler. Etter Maos død hadde grepet om bambusteppet løsnet, og sakte begynte det å falle. Det var nå mulig å reise, men hvor kunne man finne min far og tante? Hvor hadde det blitt av dem?

Jeg ringte Hwa i California. ”Jeg vil snakke med Ma,” sa jeg.

”Hun er i tempelet,” sa Hwa. ”Hva vil du?”

”Vet du om hun har hørt noe fra Baba eller Yinan?”

Hwa gjettet seg frem til det jeg tenkte på. ”Hvorfor vil du møte ham?” spurte hun. ”Han sviktet oss.” I min søsters stemme kunne jeg høre et ekko av gammel bitterhet. ”Han forlot oss fordi vi bare var jenter.”

”Det er ikke den virkelige grunnen. Han elsket oss. Han gjorde det.”

Hwa svarte ikke med det samme. Jeg hørte dempede instruksjoner til Pu Li: ”Sett ovnen på 350°F, jeg kommer om noen minutter.” Hun holdt alltid for røret når hun snakket med ham, som om jeg skulle kunne tyde en hemmelighet ut fra de nakne stemmene deres. Så vendte hun tilbake til meg. ”Sa du at han elsket oss? Hvordan kan du tro det, Hong? Jeg husker ham så vidt. Jeg kan ikke huske at jeg noen gang følte meg hjemme med ham.”

”Han og Ma var lykkelige en gang i tiden. På sin egen måte.” Et bilde av min mor og Yinan dukket opp i hodet mitt, hvor de satt på sengen min, og mor som av latter kastet hodet tilbake. ”De elsket hverandre,” sa jeg. ”Ma og Ba. Og Yinan. Ma og Yinan. ”

”Yinan brydde seg ikke.”

”Selvsagt gjorde hun det. Det var innviklet. Det er derfor jeg vil snakke med dem.”

”Kanskje det var det, og kanskje var det ikke det. Men det er ikke din sak.” Stemmen til Hwa var bestemt. Om et øyeblikk ville hun unnskyldte seg med at hun måtte se til middagen. ”Jeg gleder meg til å møte dere alle til Thanksgiving,” sa hun. ”Men ikke begynn å grave i ting som allerede er glemt.”

I det nye landet hadde min mor rettet sine lengsler mot et hus. Hun sa at hun skulle bo sammen med Hwa til barna hadde begynt på skolen, og etter det ville hun ha sitt eget hjem. Hun kjøpte seg en et stykke jord i åsene nær Palo Alto—hesteområde, høyt nok til å få utsikt, men ikke så høyt at eiendommen ville bli utsatt for jordskred. Hun fikk en ekspert i feng shui til å komme for å granske og undersøke området. Så snart de hadde forsikret seg om hvilken

retning og plassering som var den riktige for huset, brukte mor god tid på dette. Hun la planer om et lavt, elegant hus som hadde et gårdsrom i midten og et gjerde rundt. Det skulle ikke være like stort som eiendommen i Hangzhou—hun trengte ikke så mange rom og tjenere. Men det var et gjesterom til Pu Taitai⁷, og til familien min når vi kom på besøk. Det var et rom hvor barna til Hwa kunne se på TV, to mindre rom for en tjenestepike og en portner, et tempel, og også et rom som ikke var merket i plantegningen, fordi mor ikke ville si hva det skulle være til.

I flere år betalte hun avgift for et hull i jorda. Grunnvollene sto der i flere regntider mens hun ventet på hardved fra Malaysia og grønne, glaserte takstein fra Mexico. De fleste delene var håndlaget; tverrbjelkene var skåret ut av håndverkere i Taiwan. Hun plaget forhandlere i sin jakt etter hageornamenter og utskårne karmen i rosentre. Hennes taiwanske arkitekt kom til og med til California i flere måneder mens de gjorde interiøret i tempelet fullkomment: benkene av mahogni og antikke billedhuggerarbeid og statuen av Guan Yin, barmhjertighetsgudinnen, som strakte ut armene, uberørt og mild.

I et slikt palass burde hun ha slått seg til ro til hun nådde en fin, høy alder, og tatt i mot venner og bekjente som en dronning. Hun gjorde alt dette. Men hun var ikke tilfreds. Ifølge Hwa tilbragte hun timevis i tempelet. Mens vi var der til Thanksgiving kunne jeg ikke unngå å legge merke til rastløsheten som brant i henne; den tente øynene hennes og hullet ut kinnene, når de egentlig skulle blitt glatte og tilfredse. Hver dag saumfor hun huset etter det minste spor av støv. Hun satt ofte i hagen, røykte den ene sigaretten etter den andre og stirret mot vest; over åsene, mot havet.

Tidlig om morgenen på fredag satte jeg meg ned med henne i hagen. Vi satt der stille i flere minutter ved siden av fontenen. Det hadde vært en tørr høst og vinteråsene lyste opp i gull og sølv – først på toppene, og så nedover sidene. Det stadig sterkere lyset gjenspeilet seg i de rolige, hvite trekkene i mors ansikt.

Hun snakket først. ”Hvor er mannen din?”

”Han sover fortsatt.”

Hun nikket, men en svak linje mellom brynene ble dypere; det var som om hun tenkte at det var feil av meg å la ham være alene, selv bare for et øyeblikk. Hun var alltid forsiktig når det gjaldt Tom, og var takknemlig og overrasket over at jeg hadde funnet meg en tvers igjennom god mann; som verken var skilt eller enkemann, og som var villig til å hjelpe til med å oppdra et barn som ikke var sitt.

---

⁷ Moren til Pu Li og venninne av Junan

Jeg ventet til hun hadde fullført den første sigaretten. ”Ma,” sa jeg, ”har du hørt noe fra Baba?”

”Nei.”

”Noen ganger får jeg lyst til å snakke med ham,” sa jeg. ”Jeg vil vite om han har det bra.”

Mor snudde seg mot meg. I et lite øyeblikk livnet ansiktet til rundt øynene. Jeg mente at jeg så håp i det, og frykt; og der og da trodde jeg kanskje at dette forsøket på å lete etter dem var noe jeg kunne gjøre for å få oss nær hverandre igjen.

”Etter hva jeg vet,” sa hun, ”døde han for lenge siden.”

Jeg klarte ikke å svare.

”Hong, noen ganger er det best ikke å tenke på det som er borte.” Stemmen hennes var mild, nesten vennlig. ”Hvis du i det hele tatt kan unngå det, vil du bli lykkeligere.”

Jeg så på sigarettøyken som steg opp i luften. I flere tiår nå har hun forholdt seg taus, og satt sin lit til at Pu Taitai ville ta seg av jobben med å spre historien om min fars død. Jeg satt og forundret meg over, beundret, den måten min mor hadde holdt fast på ekteskapet. Hun hadde brukt kløkt, familien og til slutt en atskillelse skapt av verdensbegivenheter. I årene som var gått, hadde følelsene hennes til far forandret seg—de hadde ikke forsvunnet, men de hadde blitt forvandlet gjennom en slags følelsesalkymi—til en lengsel om å redde ansikt. Nå levde hun adskilt fra sannheten på grunn av politikk og geografi, trygg bak en mur som enke som ingen kunne bestride.

De var altså borte; mest sannsynlig hadde de vandret inn i forandringens kaos. Jeg tok Mudan og Evita med på shopping; Tom og jeg gikk tur i åsene og besøkte en gammel misjonsstasjon. Så dro jeg tilbake til New York og fant dette brevet som lå og ventet på meg.

2. november 1989

Kjære Hong,

For ikke lenge siden mottok jeg et brev fra Hu Mudan som oppfylte mitt sterkeste håp. Det er med stor glede jeg skriver til deg – jeg har endelig funnet deg. I flere år trodde jeg at det ikke lenger var mulig å få rede på dere, og for ikke lenge siden da ting begynte å endre seg, visste jeg ikke hvordan jeg kunne lete etter dere. Nå skriver Hu Mudan at dere har det bra og at Hwa giftet seg med lille Pu Li. Hu Mudan ba deg om tilgivelse for at hun kom til meg bak ryggen din. Hun ville at jeg skulle kontakte deg, slik at du ikke måtte være den eneste som hadde ansvar for

korrespondansen. Hun tenker på deg, hele tiden, og er svært stolt av deg. Jeg er veldig glad for å høre at du gjør det så bra.

Din far og jeg har strevd og klart oss gjennom noen vanskelige år. Din far hadde noen problemer, men er bra nå. Yao⁸ er kommet tilbake til oss etter et langt opphold på landet. Han er gift og har en nydelig liten gutt, Cai. Under den vanskeligste perioden har vi vært så heldige og fått hjelp av vår gamle nabo, Chen Da-Huan, som for tiden driver et forlag i Hong Kong. Han har vært en kjærkommen venn og gjort livet vårt mye lettere.

Kjæreste Hong, det er mange år siden jeg sist så deg. Jeg er svært lykkelig over å tenke på at vi atter en gang er i samme verden. Jeg lengter etter å snakke med igjen. Jeg skriver dette i håp om at du og din søster kan komme og besøke meg i Kina, og at vi kan gjenvinne det vennskapet vi hadde da vi var yngre.

Kjærlig hilsen,
Yinan

Etter middagen, da Evita hadde gått ned for å gjøre lekser med en i klassen som bodde i samme bygg som oss, oversatte jeg Yinans ord til Tom.

”Hva skal jeg gjøre?” spurte jeg.

Tom så forundret på meg. ”Skal du ikke til Kina?”

”Jeg vet ikke.”

”Er du nervøs?” Han dro håret vekk fra de mørke, triste øynene og så ivrig på meg. Jeg visste at han tenkte på sin egen far som hadde forlatt ham og moren da han bare var fire.

Dagen etter sluttet jeg tidlig på jobben og dro for å besøke Hu Mudan. Det var en dyster, våt ettermiddag, full av voldsomme, høstlige forandringer. Jeg skyndet meg til T-banestasjonen og tråkket i vannpytter. Jeg prøvde ikke å tenke på min mor. Jeg var redd for at hun kunne fornemme meg, et vedtatt og villedende skjebnens lune, der jeg beveget meg gjennom folkemengden på stasjonen. Jeg tok toget til Chinatown og skyndet meg gjennom skarene med fargesprakende, dryppende paraplyer. Spittelsen i familien min gikk mot slutten.

Det var en av Hu Mudans dårlige ettermiddager. Været hadde sivet gjennom veggene og trukket inn i bena hennes. Jeg tilbød henne Aspirin fra vesken min, men hun ville ikke ta dem. Hun fortalte meg at det ikke var noe som kunne endre hvor gammel kroppen hennes

---

⁸ Sønnen til Yinan og Li Ang, altså både halvbroren og søskenbarnet til Hong.

hadde blitt. Det var dager, sa hun, da hun kunne kjenne skjelettet på grunn av bankingen i bena og ikke kunne røre på seg, og hver minste bevegelse av en finger sendte smerte gjennom kroppen. På slike dager følte Hu Mudan seg bortkommen og uklar, hvor hun i det ene øyeblikket døset av og så var våken i det neste. Vi så på TV sammen. En gruppe skipbrudne på en øy kranglet om et skip langt unna, som en av dem kunne se.

Jeg fortalte Hu Mudan om Yinans brev.

”Selvsagt vil jeg besøke henne,” sa jeg. ”Tom og jeg kommer til å ta en ferie i vår. Men jeg vet ikke hvordan jeg skal fortelle det til mor. Jeg vet hun ikke kommer til å like det.”

”Hus brenner,” sa Hu Mudan. ”Suvenirer forsvinner. Det som teller er at vi har levd og at vi tilgir dem vi elsker, tilgir dem for livet deres.” I et øyeblikk så det ut som tankene hennes hadde vandret; øyelokkene var tynne som høstløv. ”Fortell din mor det. Fortell at jeg sa at vi må tilgi hverandre.”

”Tilgir du meg?”

Hun smilte. ”Hvordan kan jeg ikke tilgi moren til lille Mudan?”

”Hva med min mor?”

”Tilgir hun seg selv?”

”Hun sier at min far er død. Og hun ber,” sa jeg. ”Hun ber timevis hver dag, selv når Hwas barn er på besøk. Hwa sier at hun går inn i tempelet når hun tror at ingen legger merke til det, og kneler foran Guan Yin. Hwa kan høre knærne hennes mot gulvet.”

”Hmf.” Dette antydte at Hu Mudan visste mer om mors bønner enn jeg kunne gjette.

Jeg ønsket å tro at mor ba om avstand. Kanskje lengtet hun etter å gi slipp på naget sitt, løsrive seg fra vreden.

”Hu Mudan,” spurte jeg, ”er du troende?”

”Nei,” sa hun. ”Ikke nå.”

”Har du noen gang vært det?”

”I Hangzhou var metodistkirken slikt et fredfylt sted. Jeg kunne gå forbi og ønske at jeg kunne sitte der inne.”

”Hvorfor gjorde du ikke det?”

Hun nølte. ”Jo, jeg gikk inn en gang. De hadde to gudstjenester, en for utlendinger og en på kinesisk. Jeg sto på innsiden og hørte på den kinesiske gudstjenesten. Det var vestlig musikk; rene, fine sanger som smeltet sammen i harmoni. Også snakket mannen lenge om en eller annen gud. Han sa at hvis du bare trodde på denne guden, ville du bli frelst. Etter døden

ville du leve for alltid i et land hvor du aldri var sulten eller fryser eller fikk andre plager igjen. Jeg tenkte lenge på det i etterkant, men jeg klarte ikke å tro på det.”

”Hvorfor ikke?”

”Jeg tror ikke det finnes en verden som venter etter denne som kan hjelpe noen til å komme over noe de har gjort.”

”Du tror ikke at de kan bli bedre?”

”Ikke nødvendigvis. Alt jeg vet, er at denne guden ikke har noe med det å gjøre.”

”Da tror du ikke på et liv etter døden?”

”Rodale Taitai gjorde det.”

”Tror du at ånden er adskilt fra kroppen?”

”Da jeg var en liten jente, var jeg en gang veldig syk. Det var den samme sykdommen som tok livet av min mor og far. Jeg var så dårlig at de nesten ga opp livet mitt. Jeg hørte dem si: ‘En jente uten mor eller far, hva har hun å leve for?’ Så forsvant stemmene deres langt bort. Jeg kunne selv føle at jeg svant hen; ånden og bevisstheten gikk i oppløsning, samtidig som kroppen ble svakere. Da jeg igjen ble sterkere, kom ånden tilbake. Jeg tror at når kroppen min forlater denne jorden, kommer jeg også til å gjøre det.”

Hun lukket øynene. Jeg satt og forestilte meg Hu Mudans tanker om døden. Den ville komme når de utallige delene som fikk henne til å fungere, ganske enkelt ville bli slitt og stoppe, akkurat som tannhjulene på en gammel klokke.

Det gikk flere minutter. Hun snakket som om hun ikke hadde duppet av. ”Du må fortelle din mor: det er det eneste som teller.”

En liten stund etter åpnet hun øynene. Hun sa: ”Du kan ikke gå inn denne døren. Du må gå inn gjennom kjøkkendøren.” Stemmen hennes var kjølig, lokkende, akkurat som om jeg var en person hun nettopp hadde møtt og vi var fanget sammen i en mektig fortryllelse.

Det var da jeg ringte Hwa og hun sa at det var umulig å ta tilbake fortiden. I tillegg sa hun at hvis jeg virkelig insisterte på å dra til Kina, burde jeg holde illojaliteten min for meg selv. Mor var begynt å bli gammel; nyheten min ville gjøre henne sint og oppskaket. Hun ville anse all kontakt som en allianse, og jeg ville bli fienden hennes.

”Du forstår ikke,” sa Hwa. ”For henne er Baba død. Han er blitt glemt.”

”Hun har aldri hørt om hans død. Hun løy.”

”Ikke egentlig,” sa Hwa for å beskytte henne. ”Etter hva hun vet, sa hun.”

”Jeg vet at hun ikke har funnet fred med seg selv.”

”Du bor ikke engang på samme kyst som henne,” sa Hwa. ”Du valgte å leve for deg selv, og da har du ingen rett til å avgjøre hva som er best for henne.”

”Og du vil ikke møte ham, du heller?”

Hun hevet stemmen. ”La meg være i fred,” sa hun. ”Du vil leve ditt eget liv. Jeg blander meg ikke i ditt, så ikke kom og bland deg i mitt.”

Hwa hadde rett. Jeg hadde mislyktes. Da lille Mudan ble født, hadde jeg blitt så oppslukt i mine egne saker, at jeg i flere år hadde glemt alt fra tiden jeg og Hwa var sammen som barn. Ikke rart jeg hadde mistet henne. Ekteskapet med Pu Li hadde skapt enda en sperre. Hun hadde forsvunnet inn i det ekteskapet og inn i lojaliteten til mor.

Den kommende våren dro så Tom og jeg til Kina uten å fortelle mor om det. Vi fløy fra Kennedy Airport til San Francisco, og så til Hong Kong. Fra Hong Kong fløy vi lavt over fjellene inn til Chongqing, som nå var blitt en travel by der mange av de gamle strøkene var blitt bygget over, men der inngangene til tilfluktsrommene fortsatt ledet inn i fjellene langs Jialing-elven. Ved den gamle havnen der de engang hadde brakt lik fra den japanske bombingene, gikk vi om bord i et cruiseskip som skulle seile langs Yangtse-elven. Etter bare noen få timer var vi gjemt dypt inne i Sichuan-provinsen. Omkring oss raget de bratte elvebreddene, hvor bøndene arbeidet det snaue jordlaget som lå over steingrunnen; de hadde klart å manipulere dem til mønstrede åkrer av unge pepperplanter og bønner, eller latt rapsen blomstre hvit og gul. Vannet under oss var klart som glass, og vi kunne se de vakre steinene som lå oppå hverandre langs elveleiet – biter av fjellet som en gang hadde blitt presset sammen under kolossal vekt og varme slik at de fikk sine levende streker av svart, hvitt og grått, nå slitt ned til glatte ovaler. Jeg visste at det var på et slikt sted Hu Mudan hadde blitt født.

Vi fløy til Beijing og tok det fullsatte toget. Vi hadde et dobbelsete helt for oss selv, men jeg klarte ikke å slappe av. Jeg satt og så ut av vinduet som et barn, rastløs, ventet på synet av min far med et barns kjærlighet og barnslige forventninger. I så mange år hadde jeg ønsket å dra tilbake til Kina, og nå satt jeg og så på de vidstrakte åkrene av vinterhvide uten å ense dem.

”Jeg skulle ønske at Hwa var her med oss,” sa jeg til Tom.

Han trakk på skuldrene. Han likte ikke å fly, men ansiktet hans hadde livnet til fra det øyeblikket vi landet i Beijing. Nå var han opptatt med å ta notater i en liten, blå bok. ”Jeg vedder på at hun hadde blitt med om hun kunne,” sa han. ”Men hun har lagt ned mye arbeid i å gjøre din mor fornøyd.”

”Hun har alltid vært slik.” Jeg vurderte dette. ”Men hun ble enda mer slik etter at jeg dro hjemmefra for å dra til USA. Det er som om hun lever det livet min mor ønsket seg: hengiven ektemann, stort hus. En sønn.”

”Perfekte døtre har ikke lov til å reise så mye.”

Vi smilte og lot temaet ligge. Men idet jeg så ut av vinduet på de pløyde åkrene og roet meg til skravlingen på mandarin—skjønt det var en nordlig dialekt av mandarin—var jeg sikker på at jeg handlet etter min mors hemmeligste ønske. En gang i tiden hadde hun elsket Yinan og far mer enn noen andre i verden. Under den utstuderte ensomheten, statuskappen og makten, må hun nære en dyp lengsel etter å knytte bånd med dem igjen. Noen må strekke ut hånden til dem. Jeg hadde skuffet henne så mange ganger; jeg var nå i den unike posisjonen at jeg kunne gå imot hennes ønsker for å fremme hennes lykke. Kanskje gjorde dette meg ikke noe annerledes enn Hwa: også jeg ville at hun skulle være lykkelig. Etter hvert som vi nærmet oss stasjonen der hennes fiender ventet, visste jeg at jeg ville behage min mor og har alltid villet det, uansett hvor urimelig hun var, uansett hvor ubøyelig.

Hong og Tom møter Yinan, Li Ang og Yao i Kina, og tilbringer noen lykkelige uker med å bli kjent med hverandre igjen, og forteller hverandre alt som har skjedd de årene de ikke hadde sett hverandre. Faren og tanten er blitt gamle og er ikke lenger friske og fine.

Etter at Hong og Tom drar tilbake til USA, innser Li Ang hvor mye separasjonen mellom Junan og Yinan tærer på Yinan, og han bestemmer seg for å dra til å dra til Amerika for atter en gang å prøve og hele forholdet mellom søstrene. Han overrasker Junan med å besøke henne i huset hennes. Ikke overraskende avslår Junan enhver forsoning, og viser seg å være like kjølig og hard som alltid – selv når hun får høre at Yinan lider av leukemi og snart vil dø.

Yinan døde tidlig den følgende våren. Far skrev til meg, og la ved kopier av diktene hennes. Det var en trøst, skrev han, å dele sine minner av Yinan med en annen som også hadde elsket henne. Diktene var skrevet med gamle, komplekse tegn⁹ på mange papirark; noen gulnet, mens andre var nye, og noen var skrevet med hennes håndskrift og andre var nylig blitt kopiert av far. Jeg leste alle, flere ganger, spesielt et han hadde skrevet omhyggelig på et tykt, kremfarget ark.

*Mange dager venter jeg på deg;
Fine dager, skinnende frostdager.
Klar himmel, båter rister i brisen.
Snart vil det bli vinter.*

Jeg la diktene i bankboksen min, presset mellom sidene i den fillete eventyrboken¹⁰. Inni boken hadde jeg også tatt vare på de falmede beskjedene fra Hu Ran og de to gamle fotografiene jeg hadde tatt med meg helt fra Chongqing. Etter mer enn fire tiårs bevaring hadde tingene skrumpet inn og falmet. Kun perlene fra min mor så ut til å være evigvarende; de stakk ut fra pungen som om de var i live, et kjede med graderte, sølvfargede kuler, og den største perlen var større enn tommelneglen min. De skimret i lyset og kastet en slags glans på de gamle papirene, og i et øyeblikk innbilte jeg meg hva mor ville si: ”Hus, penger og smykker beholder verdien sin, Hong. Alt annet blir svekket.”

Det til tross; fotografiene interesserte meg. Det ene var av Yinan da hun var liten og holdt en enkelt rose. Håret var trukket tilbake, og hun hadde på seg en lys kjole som satt rart på henne, som om det var noen andre som hadde rettet på den. Det var posituren hennes som fanget oppmerksomheten min: det triste ansiktet og de oppløftede øynene, forsaghetens uttrykk. Men det var også noe mer, noe annet enn forsaghet, som kastet et urovekkende lys over bildet.

På bryllupsbildet til foreldrene mine så de nesten uutholdelig unge ut. Fars ansikt viste ingen tegn til fremtidig lidelse eller visdom. Han var rett og slett kjekk i løytnantsuniformen, med et ansiktsuttrykk som både var kjepphøyt og underlig uskyldig. Ved hans side var min mor perfekt. Hun hadde håret i en chignon, og vekten dens dro hodet hennes bakover og løftet

---

⁹ Mest sannsynlig refererer fortellerstemmen her til forenklingen av det kinesiske skriftspråket som skjedde på 1950-tallet. Yinan tilfører ”den gamle skolen”, og skriver altså fortsatt med tegn som var mye mer vanskelige. (Store Norske Leksikon)

¹⁰ En bok med vestlige eventyr som hadde tilhørt Yinan, men som Hong hadde fått.

haken. Selv da, i en alder av nitten, hadde hun verdighet og full kontroll. Den høye, ovale pannen vernet om ugjennomtrengelige tanker. Det intelligente blikket var klart som vann. Den delikate krumningen fra nese til munn, munnen, kjeven: ikke i noe kunne jeg se det minste tegn til svakhet. Allikevel måtte det ha vært der. En uberegnelig hårlokk, en krum holdning, et lite feilgrep. Et skjebnens avslørende fingeravtrykk. Hvor var det?

Jeg gransket bildet av Yinan for å se etter en likhet mellom den vakre og den alminnelige søsteren. For meg så det ut som at det i hver av dem var noe privat, en antydning til et sted som ikke kunne røres ved. Jeg regnet med at dette var den delen av seg de ikke ville dele med andre enn med hverandre. Min mor og tante hadde alltid vært nære, og selv sviket førte dem sammen på en måte som stengte alle andre ute. Sviket hadde skapt en fantasisøster som ikke kunne bli erstattet av en annen person. Hver søster hadde en uthulet sjel, som et rom som ble holdt i stand, og som i håp ventet på en viktig gjest.

*

Etter min fars plutselige besøk sluttet mor å snakke med meg. Hun ville ikke ringe meg tilbake eller svare på brevene mine. Jeg prøvde å snakke med Hwa. Men også Hwa led fortsatt under mors sinne. Da hun oppdaget at Hwa hadde visst om mitt besøk til Yinan, hadde min mor skjelt henne grundig ut. Hadde jeg ikke gjort nok? spurte min søster. Måtte jeg i tillegg snakke om det jeg hadde gjort?

Ja, jeg måtte snakke om det. Ikke for å hovere, slik Hwa trodde, men fordi samtalen med Yinan, Yao og min far hadde brakt fram mørkere følelser som jeg ikke kunne la ligge. Det var kun min mor som kunne sette dem fri. Men mor hadde bestemt seg: Hun ville snakke med meg først når hun ønsket det. Så jeg ventet, i mange måneder, på å bli tilkalt.

Hwa sa at mor viste lite reaksjon på nyheten om Yinans død. Det kan godt være mulig hun hadde hatt et tegn på at det skulle komme, en instinktiv innsikt eller kanskje en drøm. Den dagen hun fikk vite det, overholdt hun alle sine avtaler. Hun møtte advokaten sin. Hun skjelte ut megleren fordi han solgte noen aksjer i Pu Lis firma, truet med å sparke ham, og han sendte en fruktkurv for å beklage seg.

Men i de følgende ukene så det ut som det gamle at raseriet hennes hadde blitt erstattet med ren vaksomhet. Kanskje hun visste dette, også. Den sommeren fikk hun tatt et svart-hvitt

bilde av seg. Hun krevet at Hwa skulle kjøre henne til det store tempelet en gang i uken. Munkene oppbevarte aske der, i nærheten av en klynge trær flere hundre meter unna selve tempelet. Asken ble oppbevart i luker som minnet meg om gamle medisinskap. Mor donerte penger for å forsikre seg om at hennes egen aske ville bli plassert på et betydelig sted. Hwa fortalte meg at hun hadde bestilt en brevpresse i blåst glass som skulle settes på hyllen foran luken sin. Inni den klare kulen skinte en rød glassblomst, plettfri.

Hwa ringte i slutten av oktober, etter hjerneslaget hennes. ”Du burde komme nå,” sa hun. Tom var på et rekreasjonssted til den skolen hvor han jobbet, så jeg fløy alene til San Fransisco på en strålende høstdag og tok en drosje til min mors hus.

Portneren stod på et silketeppe som var skittent og ødelagt av hjulmerker og fotspor. Hwa ventet bak ham, blek. Vi så på hverandre og nikket. Fra et eller annet sted i huset hørte jeg summingen av en maskin.

”Mama har mistet synet,” sa Hwa. ”De vet ikke om det er noe forbigående. Men hun kan fortsatt snakke – hun er klar i hodet.”

”Det er godt å se deg,” sa jeg til min søster.

Hun så ned på teppet. ”Kom igjen.”

Rommet til mor var stille og prikkfritt. Et lite lysglimt falt på det beige sengeteppet av sateng, som var brodert med et hundre tegn for langt liv. Idet jeg beveget meg nærmere, kunne jeg se at en gåtefull prosess som holdt henne i live, nå hadde trukket seg tilbake. Hun var blitt nesten bare skinn og ben, lang og blek og skjør, og var dekket av et lag med vokslignende, levende hud. Men da jeg kom til sengen, åpnet hun de ville øynene.

”Ma,” sa min søster. ”Det er meg.” Stemmen hennes var høy og tynn.

”Hvem andre er her?”

”Har du sovet godt? Du er bedre ut.”

Mors øyne beveget seg bort til Hwa. Hun glefset, så plutselig at jeg rykket til: ”Ikke lyv til meg, ditt fjols.”

Hwa skyndet seg ut av rommet.

Blikket til mor beveget seg vekk fra Hwa og stoppet ikke helt der jeg sto.

”Det er jeg,” sa jeg. ”Det er Hong.”

Jeg satte meg i lenestolen ved sengen hennes. Vi var stille en god stund. Jeg så ut av vinduet, der formen på et eiketre avtegnet seg mot åsene som hadde fått brent av seg det grønne, og blitt bleket til en gyllen løvefarge. De krokete grenene strakte seg mot

kveldshimmelen. Jeg fornemmet treets alder, dagen som svant hen og en ubehagelig, ødeleggende kraft som var på vei mot slutten.

Det var sant at vi var blitt fiender, selv om jeg aldri hadde ønsket det. Snart ville mor være borte—jeg ville ikke lenger være i fare. Likevel var vi på kant med hverandre. Jeg kunne høre det i maskinenes kverning; jeg kunne føle det i luften, i mørket som senket seg. Jeg kjente trangten til å beseire henne, å slå til, som om jeg ikke kunne tro at det sorte og voldelige senteret av livet mitt noen gang ville forsvinne.

”Vi er sinte på hverandre,” sa jeg.

”Ja.”

”Jeg vet at du misliker at jeg dro for å finne dem. Men du må ha tenkt så mye på dem i løpet av alle de årene. Var du ikke engang litt glad for at jeg gjorde det—glad for at du fikk se ham en siste gang før du døde?”

”Du har ikke noe med våre liv å gjøre.”

”Men deres liv er alt jeg kan huske. De er kjernen av alt jeg kjenner til.”

Hun sa ingenting, men hun beveget hodet til siden, så vidt; en skygge av den gamle måten hennes å vise utålmodighet på.

”Du tror du vet så mye,” sa hun.

”Ville du ikke en gang vite at de hadde overlevd?” spurte jeg. ”De gjorde det, ser du, til tross alle dine beslutninger. Selv ikke du kan ha absolutt kontroll over andre mennesker.”

Jeg husket at min far hadde prøvd å antyde dette til henne en gang på den siste, regntunge ettermiddagen i Shanghai. Hvordan føltes det nå for henne å høre på dette i mørket? Et anfall av svakhet, eller kanskje smerte, gled over ansiktet hennes – men jeg klarte ikke å stoppe. Jeg tenkte på far i ullfrakken sin; på tante Yinan som gråt etter førti år. Jeg tenkte på Hu Ran som omkom i vannet mens min mors møbler kom rett gjennom blokaden¹¹; jeg kunne se broren min, Yao, med et brutt liv og brennende øyne, idet han sa at det var for sent for ham.

”Jeg forstår ikke,” sa jeg. ”Når du behandler dem fælt, skader du deg selv. Du tar ikke hensyn til dine egne følelser. Du elsket dem mer enn noen andre, og du elsker dem ennå. Du elsket dem begge, og likevel knuste du dem.”

---

¹¹ Siden Taiwan er adskilt fra fastlandet, ble det satt opp en sjøblokada under revolusjonen, og det ble det mer og mer vanskelig å komme til og fra. Mens kløktige Junan klarte å bestikke seg til at møblene og eiendelene hennes ble fraktet gjennom, druknet Hu Ran i et forsøk på å svømme rundt blokaden.

”Si meg,” sa min mor, ”hva ville du gjort? Du tror at du kjenner meg godt, men kjenner du deg selv? Hvor mye ville du ha ofret for å beholde den ene du ville ha mest av alle?”

Jeg åpnet munnen, men klarte ikke å snakke.

Hun stirret rett framfor seg i mørket, tappert. Så ristet hun muligens på hodet igjen; hodet falt over på siden, en bevegelse som tydet at det var på tide for meg å gå ut. Øynene hennes lukket seg. ”Du var alltid hans datter,” sa hun, nesten for seg selv. ”Du ville ikke skjønne det.”

Hun hadde rett. Vi vet så lite om dem som har kommet før oss. Så, min mor og jeg oppnådde en slags våpenhvile. Vi ventet i stillhet og lyttet idet nattemørkets vinger bredde seg over oss. Da jeg gikk ut av rommet, ga jeg henne kjedet med små buddhaer som hun hadde på nattbordet. Hun kunne ikke bevege fingrene, men hun likte å holde perlene. Det var noe i deres regelmessighet som styrket henne, akkurat som i bønnene hun hadde gjentatt de siste tiårene. Nå visste jeg at hun ikke ba om frigivelse, tilgivelse eller en enkel slutt. Bønnene ga henne styrke. På en eller annen måte forsterket de beslutningen hennes om å leve til slutten uten å måtte endre seg.

På det plettfrie gulvet på kjøkkenet kunne man høre gjenklangen av Hwas hæler. Alle lysene var på, og kranene hadde blitt gnidd så mye at glansen fra dem nesten skar i øynene. Hwa lot det rennende vannet skvulpe over tuten på tekjelen. Da hun satte en glasstallerken med sesamgodteri på bordet, datt en av dem ut av tallerkenen. Jeg strakte ut og tok den, slik at hun ikke skulle tenke mer på den. Hwa lukket en skuff så hardt at jeg skvatt tilbake. Hun marsjerte/stampet bort til komfyren og sto over tekjelen og ventet.

”Jeg vet ikke hvorfor jeg har holdt ut med henne i så mange år.” Stemmen hennes var kvelt og skjelvende.

”Hwa.” Jeg prøvde å trøste henne. ”Jeg vet at hun virker grusom, men—”

”Hun er grusom.” Hwa gråt. Hun hulket og krøllet seg sammen, og da jeg la en hånd på skulderen hennes føltes den hard – som et skall.

”Hwa, det er ikke din feil. Det er min, og hun vet det. Hun mener ikke å være kjølig mot deg.”

Hulkingen hennes ble sterkere.

”Meimei¹², du vet at hun elsker deg. Du har vært så god mot henne alle disse årene. Når hun har fått hvilt seg, vil hun nok snakke med deg for å sørge for at alt er ok.”

Hwa løftet ansiktet og så på meg. Øyensminken hennes var gnidd utover og leppene var bleke.

”Nei. Det er ikke det som skjer. Vet du hva som vil skje? Jeg vil gå tilbake til henne, og bryte sammen i tårer. Så kommer jeg til å be henne om tilgivelse. Det er det jeg alltid gjør.”

Hun ventet på reaksjonen min, men jeg visste ikke hva jeg skulle si.

”Hun er fortsatt opprørt over at jeg ikke fortalte at Baba skulle komme.”

”Du ville beskytte henne,” sa jeg. ”Kan du ikke forklare det for henne?”

”Nei, det er du, det. Du er den som får lov til å forklare seg.”

Hwas ord skjøt mot meg, som om de så etter et blinkskudd, og jeg stålsatte meg.

Hwa sa: ”Innerst inne vet Ma hvordan hun er. Hun vet at alle som blir igjen hos henne, blir redusert til ingenting. Derfor har hun mistet alle hun noen gang virkelig har elsket. Hun mistet far og Yinan. Hun elsket deg, og hun ga slipp på deg. Hun visste hva du drev på med i alle de årene i Shanghai. Jeg kunne fortelle henne at du var med Pu Li, eller spilte basketball, eller hvilken som helst dum unnskyldning du hadde funnet på – og jeg tror ikke at hun noen gang trodde på meg. Hun lot deg gå din egen vei, selv om det nesten tok livet av deg.” Hun vendte det våte, utkjørte ansiktet mot meg. ”Hun spurte etter deg i går.”

”Hwa, du er bare opprørt.”

”Du måtte aldri gifte deg med mannen hun valgte ut for deg. Du måtte aldri bo med henne. Tror du virkelig at jeg ikke visste hvem Pu Li egentlig ville gifte seg med? Tror du at jeg ikke visste hva jeg gjorde?”

Øynene hennes gnistret, resolutt.

”Altså, jeg klandrer deg ikke. Men vet du hvordan de ”fridde” til meg? Moren hans skrev et brev til ham fra Taiwan. Jeg visste ikke engang at hun hadde gjort det. Og så spurte moren hans Ma: ’Er det OK?’ Jeg var jo fortsatt lei meg på grunn av Willy¹³. Jeg hadde ikke krefter til å si nei. Neste gang han kom hjem, visste han at alt hadde blitt bestemt. Han spurte meg aldri. Sa aldri noe om det, engang.”

”Hwa.”

”Du brydde deg ikke. Du var så langt unna alt dette. Opptatt med å flykte fra oss.”

---

¹² Kjælebenevneelse for yngre søstre.

¹³ Gutten Hwa var dypt forelsket i, men som valgte seg en annen framfor henne.

”Jeg mente ikke å dra fra deg, Meimei.”

Hwa så bort. ”Uansett, Pu Li elsket deg ikke nok til å insitere på deg. Han gjorde det moren ville han skulle gjøre.”

”Meimei,” sa jeg. ”Etter all denne tiden, spiller det vel ingen rolle.”

”Selvsagt spiller det en rolle.”

”Etter alle disse årene, elsker dere vel hverandre.”

”Ja,” sa hun. Hun gråt på ny. ”Vi elsker hverandre nå. Men det spiller fortsatt en rolle.”

En liten periode virket det som at hun var fornøyd med stillheten min. Hun vasket tekoppen og skålen, og satte det vekk. Men etter litt tid ble hun igjen urolig. Hun kikket på klokken sin. Så reiste hun seg, tørket øynene, dro en hånd gjennom håret og forlot kjøkkenet. Jeg hørte skrittene som krysset gårdsplassen; jeg visste at mor også kunne høre dem. Hwa ville gå til henne og lukke døren, og på et vis, i det hule rommet, ville de to utføre det mørke og nødvendige tilgivelsesritualet.

Dagen etter min mor døde, kom advokaten hennes, Gary Liu, til Hwas hus med en konvolutt av grov, brun silke; den var preget med hennes største og mest detaljerte segl. Inni konvoluttet lå testamentet hennes og instruksene for minneseremonien. Hun skulle kremeres, etterfulgt av de tradisjonelle førtini sørgedagene. Hun etterlot alt hun eide til sine fire barnebarn, unntatt huset, som hun ga til tempelet sammen med et vedlikeholdsfond.

Det hadde vært urealistisk å forvente at mor skulle forlate denne verden uten også å legge igjen presise instruksjoner. Men selv ikke Hwa hadde forestilt seg at instruksene skulle være så detaljerte. Hun hadde lagt ved navnet og adressen til skredderen som skulle lage kledet hun skulle kremeres i, og de siste endringene skulle først gjøres etter hennes død. Blomsterhandleren skulle sørge for favorittblomstene hennes ut i fra hennes tegninger. Hun valgte ut to cateringfirmaer som skulle stå for offergavene – en for frukt og en for å lage de mange tofuformene som var vanlige i en begravelse. Hun laget et diagram av bordet, der hun tegnet opp alt annet hun ville ha på det: frukt og papirpenger, røkelse, pynt. Hun insisterte på at offergavene skulle være av en anselig størrelse, og på grunn av dette burde det svarthvite fotografiet av henne henge i en viss avstand fra bordet, slik at frukten og maten ikke ville rage over bildet. Etter seremonien skulle alle delta i et overdådig festmåltid. Restauranten hadde blitt konsultert, og en dyr meny var planlagt; det var en egen, men like detaljert meny for de

fra tempelet som ikke spiste kjøtt. Limousiner skulle frakte de sørgende til restauranten. Alle hadde fått tildelt seter i bilene.

Som min mor hadde planlagt, forløp alt uten noen betydelige forstyrrelser.

Gjestene oversvømte parkeringsplassen til tempelet. Bortsett fra familien vår og Pu Taitai, tror jeg at de som var mest berørt av hennes død, var de som hadde hjulpet henne med å ta vare på huset og helsen hennes. Mannen som hadde trukket om møblene tok med sin italienske kone fra San Francisco. Den unge sykepleieren som hadde brygget medisinen til mor var der med sin mann. Vaskedamene og gartnerne sto sammen, triste. Og så var det hennes tidligere fiender og rivaler sammen med sine familier. Det kom mennesker som til og med Hwa ikke hadde sett på flere år, som hadde svart på tilkallingen. Flere av hennes gamle mahjong-venner fra Chongqing vaklet til tempelet med barna sine til å støtte seg. En lang rekke biler ankom fra forstedene i Los Angeles. Til slutt kom det en blankpolert, privat limousin, og til alles overraskelse var det Hsiao Meiyu¹⁴ som steg ut; en liten, elegant gammel dame som hadde på seg en streng, svart qipao og en hatt med et lite nett som blafret i brisen.

Det var to gjester som min mor ikke hadde regnet med. Marcus, Hwas sønn, tok med seg kjæresten sin – en ung kvinne med håret til værs og et høflig uttrykk i de blå øynene som lyste av nysgjerrighet. Og Hu Mudan fløy hit med sammen med Tom og døtrene mine. Tom hjalp henne fra bilen. Hu Mudan så meg umiddelbart og rev seg løs fra ham; hun så liten ut, og var sliten fra flyturen, men oppmerksom. Hun følte seg forpliktet til å holde et øye med ritualene. Mor ville ikke ønsket å ha henne der. Men mor kunne ikke stoppe henne nå, og Hu Mudan var gammel nok til å gjøre hva hun enn ville.

Jeg hadde stukket diktet til Yinan i kledet til mor. Hun ville ikke ha bifalt det. Men det virket passende at min far og Yinan på et vis skulle være tilstede i denne seremonien. Diktet ville snart brennes bort, og min mors lange sorg og sinne ville endelig være satt fri.

*

Selv Hwa kjente ikke til hele historien hennes.

Min mor hadde gitt slipp på meg, men hun hadde alltid holdt munnen tett ved ørene mine. ”Lytt,” sa hun. ”Lytt og se.” Helt siden jeg var et barn, hadde vi hatt en uuttalt forståelse: at jeg skulle bevare hennes historie slik hun hadde bevart sin mors. I stillhet

---

¹⁴ En gammel konkurrent av Junan, og hennes datter var den som til slutt giftet seg med Willy Chang (se note 13).

skjenket hun i meg sine historier og hemmeligheter. Og jeg holdt fast ved dem for henne; gjennom hennes følelsesløshet og sinne, gjennom hennes formaninger om ikke å bli hovmodig over det jeg så. Jeg hadde tillatelse til å være meg selv, til å reise langt fra henne, så lenge hun ikke måtte bære dem alene. Jeg hadde vaklet under vekten av historiene hennes. Men nå som hun var borte, hva ville det bli av meg? Jeg hadde vært vitne til livet hennes, og nå som det var over, var denne krevende oppgaven ikke av betydning for noen andre enn meg.

Sannheten var: En gang hadde jeg ofret alt for å være lojal mot min mor. Det var mor jeg hadde ønsket meg mest av alle, og til tross for offeret døde hun uten noen gang å forstå dette. Jeg lurte på hva Mudan og Evita visste. Forstod Mudan virkelig historien bak det stumme anhenget¹⁵ hun bar, som la seg i halsgropen hennes? Hva ville Evita en dag fortelle sin egen datter om sin mor? Hun var et barn av sin tid. Hun var i besittelse av uttrykket deres: Den skjulte innadvendtheten hos mennesker som hadde måttet lære å gjennomskue mysteriene i to kulturer som de ikke behersker fullt ut. Fortiden var like gåtefull for henne som det vakre ansiktet hun så når hun kikket i speilet, ansiktet til forfedrene.

Den lave, harde summingen av bønnene som ble sunget, fylte ørene våre.

Se bu i kong

kong bu i se

se chi shi kong

Kong chi shi se

Shou xiang xing shi

Hvordan hadde mor kunnet trøstet seg selv med disse ordene i sin søken etter tomhet, samtidig som hun hadde holdt fast ved det lange sinnet som hadde støttet henne oppe?

Hun hadde lært oss at den sterkeste kjærligheten er den som er bygget på å eie. Hun holdt oss trygge gjennom hele den forferdelige krigen og gjennom urolighetene som fulgte. Det eneste hun ville ha til gjengjeld, var at vi skulle være ubetinget lojale. Hvordan var det mulig å overholde kontrakten for en slik kjærlighet? Hver og en av oss hadde skuffet henne, etter tur. Chanyi hadde forlatt henne, Yinan hadde forrådt henne, min far hadde vist seg å ikke være mer enn en mann. Hwa hadde holdt tilbake en hemmelighet, og jeg hadde brakt skam over henne. Vi hadde alle mislykket i å elske henne slik hun ville bli elsket.

---

¹⁵ Dette var et anheng Hu Mudan hadde fått fra Chanyi, Junans mor og Hong's bestemor. Hun ga den så til Hu Ran, som ga den videre til Hong som en kjærlighetserklæring.

Nå kalte trommene på vår oppmerksomhet. Vi sto samlet rundt kisten. Jeg forestilte meg at den lille kroppen hennes som lå inni var akkurat slik som jeg hadde sett den om morgenen: innskumpet og ukjent, bundet inn i en puppe av kjortler. Den dramatiske fiolette silken var brodert med enhjørninger og fønikser og flammetunger. Kisten gled forbi gruppen, og den lille døren ble lukket etter henne. Vi lente oss mot henne, ikke av nysgjerrighet, men av en form for uro. Slik var det også da hun fortsatt var i live og hadde fått så mange av oss til å krympe seg på hennes befaling; og nå, forseglet, avslørte kroppen hennes ingenting. Det fikk meg til å undre på om hun hele tiden hadde øvet seg til denne stunden – den endelige tilbakeholdelsen.

Som oftest var det den eldste sønnen som ble valgt ut til å trykke på knappen som senket kisten ned i den underjordiske kremeringsovnen. Hun hadde ikke båret fram noen sønner, så det var jeg som trykket på knappen. Det var ingen kamp, ingen tegn til en sint sjel. Det var kun et gisp av stillhet idet kisten beveget seg nedover, og så flammenes brøl.

Jeg ventet på at verden skulle bøye seg, som om hun fortsatt holdt seg fast til den. I et langt øyeblikk kjente jeg at noe løsnet langsomt; en blomstrende befrielse. Hodet mitt letnet, som om lange fletter som hadde floket seg til, hadde blitt løftet av vinden. Hun hadde vært som en mørk stjerne som dro oss alle til seg. Snart ville vi være frie til å gå ifra henne, blind og lidende, så hard, og dødelig.

Da vi forlot tempelet, ble jeg overrasket over dagslyset. Solen sto høyt på himmelen og skinte svakt blant de hvite skyene – en falmet kule fanget i midten av et eldgammelt egg. Under denne bleke høsthimmelen gikk jeg sammen med de andre til raden med ventende limousiner. Jeg beveget meg sakte, med prøvende skritt, men jorden skaket ikke. Kun den hule lyden av trommer runget i ørene mine.

2   Kommentar til oversettelsen

2.1 Innledning og teoretisk bakgrunn

Å gi seg i kast med romaner fra andre kulturer kan by på mange – og vanskelige – problemstillinger. Romanen til Lan Samantha Chang er ingen unntak, og inneholder nok av utfordringer. Det blir ytterligere problemer når den gitte romanen ikke bare tar for seg en, men faktisk to kulturer; hovedpersonene kommer fra Kina, men slutten av romanen er satt til USA. I tillegg er jo forfatteren oppvokst i USA, noe som også setter sine spor i romanen. Jeg vil i denne delen diskutere de problemene jeg møtte da jeg oversatte teksten og belyse de strategiene som er brukt for å komme til sluttresultatet. Det er en del valg som kan føles unaturlige for leseren, og som jeg må redegjøre for og begrunne.

Hos Chang finner vi mange ting som er verdt å diskutere. Det som kan vise seg å være vanskelig, er å vite akkurat hvor mye, eller hvor lite, som burde diskuteres. Med begrenset plass er det nemlig ikke fritt fram for å skrive om alt. De punktene jeg skal ta for meg har mye å si for helheten av teksten, men desto mindre plass blir det til de små detaljene. Jeg har etterstrebet å være tro mot forfatteren i både form og mening, i den grad det ikke blir uforståelig eller virkelig ikke fungerer på norsk. Men til tider har jeg innsett at ikke begge deler kan beholdes, og mest av alt er det setningsoppbygging og tegnsetting som har vært mest utsatt for forandringer. Jeg har ønsket å bevare de poetiske egenskapene i teksten, som er for spesielle og vakre til at det er forsvarlig å forenkle eller tilintetgjøre dem, og har derfor flere ganger valgt innhold framfor form. Spesielt på de steder hvor kildeteksten ga en følelse av fremmedhet, har jeg også valgt å la dem være fremmede i den norske teksten. Dette er noe jeg vil diskutere mer inngående videre i oppgaven. Jeg har valgt å ta med noen fotnoter i oversettelsen min. Begrunnelsen for dette er at det skal være lettere å følge med i historien og ikke bli forstyrret av ukjente navn. Disse notene er ikke tiltenkt i en ferdig oversatt versjon av hele romanen. Da ville jeg nok heller valgt et appendiks eller register mot slutten av boken.

Oversettelse er et mye diskutert emne innenfor lingvistikken, og mange teoretikere har hatt synspunkter og meninger om dette. Diskusjonen har ofte hatt to forskjellige retninger, der man på den ene siden snakker om en kildespråkorientert oversettelse eller fremmedgjøring, og på den andre siden en målspråkorientert oversettelse eller hjemliggjøring.

Oversettelsesteoretikerne har stort sett vært tilhenger enten av den ene, eller den andre siden. Av dem som har argumentert hardest for en fremmedgjøring, er franskmannen Antoine Berman. Han presentert i 1985 en liste over de vanligste feilene en oversetter gjør i

overføringen av en tekst fra et språk til et annet. Artikkelen "L'épreuve de l'étranger" inneholder det Berman kaller en negativ analyse, altså en analyse av det som er negativt med oversettelse. I bunn og grunn er artikkelen en kritikk av oversettere som velger å hjemliggjøre oversettelser, og dermed har et altfor stort fokus på måltekstens lesere. Han ønsker at man skal "receive the Foreign as Foreign" (Berman 2000: 277), og ikke naturalisere en tekst. Derfor må en oversetter beholde alle kjennetegnene til kildespråket i en tekst, og ikke oversette dem med tanke på at det skal flyte naturlig for en leser av målteksten. Teoretikerne som kjemper på motsatt side av Berman er mange, og av dem kan vi nevne Eugene Nida som var opptatt av bibelens oversettelser, og da spesielt på ekvivalenser i oversettelse av poesi. Oppsummert mener Nida at det viktigste ved oversettelse er å kunne oppnå samme effekt på måltekstens lesere som på kildetekstens lesere. I tillegg sier han at "one must not imagine that the process of translation can avoid a certain degree of interpretation by the translator" (Nida 2000: 153). Nida ser altså ikke for seg at det skal være mulig å oversette uten å tolke, og ser på oversettelse som en egentlig kommentar til kildeteksten. Han gjør også forskjell på det han kaller en forms- eller strukturell ekvivalens, som er kildetekstorientert, og en dynamisk ekvivalens, som er en oversettelse rettet mot måltekstens lesere. På samme tid er Nida nok mer modererende enn Berman i sin vurdering av hvilke typer oversettelser som trengs, fordi han mener at en teknisk oversettelse rettet mot fagmiljøet godt kan være kildespråkorientert. Han anerkjenner i det minste at det kan være behov for begge typer oversettelser, i motsetning til Berman, som nærmest insisterer på den ene typen (men det er ikke lett å vite hva Berman faktisk mener om dette, ettersom han overhodet ikke nevner teknisk oversettelse). Men det begge er enige i, er at det kreves mer av oversetteren som jobber med litterære tekster, enn det gjør av dem som skal oversette tekniske tekster. I tillegg til Berman og Nidas teorier vil jeg ta for meg Sylfest Lomheims diskusjon om oversettelse av metaforer, som vil være til stor hjelp for meg i arbeidet med denne teksten, ettersom det er en god del metaforer brukt i *Inheritance*. Mona Baker er en annen oversetter som har behandlet temaet ekvivalens, og jeg kommer til å støtte meg på hennes diskusjon i den delen hvor jeg kommer til å ta for meg om tittelen og ord som blir gjentatt flere ganger.

Siden denne delen bunner seg ut i å skrive en kommentar om de valgene jeg har tatt mens jeg oversatte *Inheritance*, er det ganske klart at jeg ikke kommer til å ta dypgående diskusjoner rundt teoriene til de nevnte forfatterne. Derimot har jeg hatt teoriene i baktankene når jeg har oversatt, og kommer til å benytte dem i kommentardelen der jeg mener jeg har bøyd meg enten i den ene eller den andre retningen. Men, som nevnt tidligere i kapitlet, har jeg så godt

det har latt seg gjøre, vært tro mot forfatteren. Nida hevder i sin artikkel at trenden nå viser vei mot en naturalisering av oversettelsen, og ønsket er å ta i bruk de idiommer og uttrykk som målkulturen ville brukt (Nida: 157). Jeg stiller meg nok i midten av våre to teoretikere, med en halv fot ekstra på Berman sin side. For det vi har sett, er at de siste tjue årene med den økte globaliseringen, har bidratt til en større språkforståelse på tvers av landegrenser. Resultatet er at det er flere som nå har mulighet til å lese bøker på originalspråket, og man stiller seg ofte uforstående til at en tekst er blitt altfor målspråkorientert. Videre ser jeg ikke på at det å naturalisere en tekst nødvendigvis er en oversetters jobb. På samme tid mener jeg at man må ta høyde for de grammatiske begrensninger som er naturlig for et språk, og det å forstå språket i en tekst er en forutsetning for å forstå dens mening. For meg handler altså ikke diskusjonen om enten form eller mening, men snarere at både form og mening er viktige. Derimot skal jeg ikke legge skjul på at jeg, som Nida, synes at det inntrykket teksten har på leserne er vel så viktig, så dette er også noe jeg har tatt spesielt hensyn til.

2.2 Forfatteren og utvalg av tekst

Lan Samantha Chang er en kinesisk-amerikansk forfatter og professor i engelsk. Som forfatter er hun ikke av de mest produktive, med kun tre utgivelser siden 1998. Hun er opptatt av den kinesiske kulturarven; den første av bøkene, *Hunger*, handler om kinesere som er kommet til Amerika og deres kamp for å overleve og tilpasse seg der. Den andre er boken jeg har jobbet med i denne oppgaven, der størsteparten av historien foregår i Kina og som til slutt ender i USA. Som etterkommer av kinesiske foreldre vokste Chang opp med kinesisk mat og språk, men som hun selv forteller i et intervju, var de isolerte fra andre kinesere geografisk. En kan jo derfor undre på om ikke *Inheritance* er et forsøk på å finne tilbake til sine røtter. Chang har inkorporert den kinesiske kulturen i en amerikansk setting, med et bildebruk som er ukjent for de aller fleste som ikke har dybdeinnsyn i denne verdenen. Dette kan tyde på at hun ikke ønsket å skrive en historie som hører hjemme i USA, men snarere i førrevolusjonære Kina. Samtidig er dette kanskje en overmodig uttalelse; det er ikke lett å vite om bildebruken hennes er typisk for hennes forfedres kultur, eller om det faktisk bare er hennes egen.

Hele romanen til Chang er et stykke subtil poesi som byr på mange forskjellige utfordringer. Utdragene jeg har valgt ut er basert på forskjellige grunner. Først og fremst ønsker jeg ikke å

hoppe for mye rundt i fortellingen, men snarere holde en konstant flyt slik at det blir lettere å holde styr på hvor i romanen man befinner seg. Selvsagt har jeg ikke vært helt konsekvent på dette, for midt i oversettelsen hopper jeg over et stykke før jeg gjenopptar historien like før moren dør. Dette gjør jeg av grunn nummer to, som er at jeg ville få med meg de stedene i romanen jeg føler byr på noen av de største språklige vanskelighetene. Mot slutten av romanen utfolder Chang seg veldig med sitt poetiske grep, og jeg syns derfor at det er riktig å inkludere disse passasjene i oversettelsen. Når det er sagt, så antyder jeg på ingen måte at disse utfordringene ikke finnes tidligere i romanen, for det gjør det. Det har seg bare slik at det er i de siste kapitlene vi får et bilde av hvor ubarmhjertig og hensynsløs moren Junan faktisk kan være – selv mot slutten av sitt liv. For selv om det er Hong som er fortelleren av historien, er det Junan hele historien egentlig dreier seg om. I tillegg får vi i de siste kapitlene litt av alt: Historien starter i Kina i 1925, og ender i USA på begynnelsen av 1990-tallet. Når vi møter Hong og hennes familie, har de allerede bosatt seg på hver sin kant av USA og er etablerte med hvert sitt liv. Men fortiden innhenter dem, og Hong gjenopplever hendelser, og møter mennesker, så sin barndom. På den måten får vi som lesere vite mye om det som skjedde før i tiden, samtidig som vi befinner oss i en mer moderne tid, i et annet samfunn. Det gjør at språket varierer mer og blir mer utfordrende.

2.3 Stil og kulturelle forskjeller

Jeg vil starte med å diskutere stil, som er noe av det viktigste og vanskeligste ved en oversettelse. For å kunne forstå en tekst, må man også forstå stilen i teksten, underforstått stilen til forfatteren. Ikke minst er det viktig for en oversetter å definere stilen til forfatteren, for å ha en ide om hvordan oversettelsen vil se ut. Chang benytter seg av et nedtonet, poetisk språk der hun i tillegg bruker mange av sine egne bilder og metaforer, noe som har skapt store problemer i oversettelsesprosessen. Stilen til Chang kan være litt vanskelig å få fatt på, fordi den er vekslende mellom det poetiske og det hverdagslige, og ikke minst mellom det kinesiske og det amerikanske. Hun har brukt mange av sine egne bilder og metaforer, noe som kan være forvirrende, og ikke minst, forverre oversettelsesprosessen enda mer. Blant annet er hun svært visuell i sine beskrivelser av fysiske trekk og av menneskekroppen. Om dette er noe som er typisk kinesisk kultur, er ikke lett å vite. Når vi først snakker om stilen til Chang, vil jeg også nevne det stilnivået jeg har lagt meg på når det kommer til å oversette

denne teksten. Som jeg allerede har angitt, foregår handlingen i *Inheritance* over flere generasjoner. Språket veksler også mellom det poetiske og et som er noe mer hverdagslig, men aldri så mye at det blir moderne eller vulgært. Jeg har derfor valgt et relativt formelt nivå, men samtidig prøvd å unngå å være for stiv eller gammeldags.

For lettest å tydeliggjøre forfatterens stil, la oss se på noen eksempler. Det første finner vi i møtet Hong hadde med Hu Mudan etter å ha fått vite at den gamle damen befinner seg i samme by som henne: "Over time Hu Mudan had grown smaller, her flesh wandering from her bones and her memories, also, drifting" (Chang: 283). Hvordan går man frem for å oversette et slikt bilde? Jeg har valgt denne løsningen: "I løpet av årene hadde Hu Mudan blitt mindre; kjøttet hadde forlatt bena hennes, og hukommelsen hadde også vandret". Ikke bare er Chang overtydelig når hun bruker substantivet *flesh*, men det er også tydelig at hun har vridd om på idiomet *skin and bone*. Det som er faren her, er at en leser av målteksten vil finne uttrykket ufrivillig komisk – spesielt når leseren ikke vet hva som står i kildeteksten. Når det er sagt, er jo originalen også underlig. *Flesh* har noe gammeldags, og kanskje til og med noe grotesk, over seg. I hvert fall når ordet ikke brukes i en bibelsk sammenheng. Men, fordi setningen også har en slik innvirkning på kildepråket, ønsket jeg å beholde den samme rarheten på norsk. På samme tid er det engelske ordet et ord som i større grad brukes enn det norske ordet *kjød*, som i enda større grad henviser til bibelen. Vi bruker det strengt tatt aldri ellers. Jeg valgte derfor å bruke *kjøtt*, som ikke er et uvanlig ord, men som er uvanlig å bruke i denne sammenhengen.

Et annet eksempel som er i samme bane som det forrige, og som skapte mye hodebry, var dette: "She had become a long, pale filigree of bones covered with a waxen layer of living flesh" (Chang: 328). Denne setningen er, for meg, enda vanskeligere å oversette enn den forrige – her er det nemlig flere vanskelige elementer som opptrer samtidig. Først er det ordet *filigree*, som jeg må innrømme jeg aldri hadde kommet borti før jeg leste denne teksten. Det var ikke så rart, ettersom det er en gammel metode for å lage tynne og delikate smykker av edelmetall. Metoden er ikke lenger utbredt, og ordet er derfor ikke kjent for den gjengse hvermann. En ting er å vite hva det er, likevel er det en annen ting å kunne bruke det i en setning hvor man beskriver hvordan en menneskekropp er blitt. Min oversettelse lyder slik: "Hun var blitt nesten bare skinn og ben; lang og blek, skjør og krummet, og dekket av et lag med vokslignende, levende hud". Jeg prøvde meg først med å inkorporere ordet *filigran* inn i teksten, men uansett hvordan jeg vridde og vendte på det, ble det aldri en setning som

fungerte på norsk. I tillegg til dette vanskelige ordet, inneholdt også setningen andre utfordringer: *living flesh*. Igjen er ordet *flesh* en del av problemet. Her valgte jeg en annen strategi enn i det forrige eksemplet. Jeg innså, etter mange omskrivninger, at det faktisk ikke gikk an å overføre den engelske setningen til norsk; jeg måtte rett og slett skrive den om. Jeg valgte derfor vekk det ukjente *filigran*, og bestemte meg for heller å spille på hvordan kroppen kunne se ut. Det endte med en noe lengre setning på norsk enn på engelsk, men det er nå slik i oversettelsen at man er nødt til å inngå kompromisser. Berman ville nok vært uenig med meg i min avgjørelse, for jeg har da begått flere ”synder” om vi følger den negative analysen hans. Blant annet har jeg gjort setningen lengre (expansion), som ifølge ham er et typisk trekk ved oversettelser. Ved ekspansjon av en tekst er det også flere ting som endres på, som rytme, fordi teksten blir ”strukket” på (Berman: 282). Han kaller også dette for ”overtranslation” (ibid.).

Ikke alle eksempler er like lette å forstå som de to forrige. For selv om det var vanskelig å overføre setningene til norsk på en god måte, er det ingen tvil om hva forfatteren mente da hun skrev dem. Verre er det med neste eksempel: ”A wayward swirl in her hair, a sunken bone, some brief mistake” (Chang: 326). Problemet jeg hadde med denne setningen var å forstå hva *a sunken bone* faktisk betydde. Det er en måte å sette sammen to ord som jeg aldri før hadde kommet borti. Her krevde det rett og slett en meningsanalyse av teksten – jeg måtte utnytte meg av konteksten for å prøve å forstå dette uttrykket. Ettersom avsnittet handler om hvor perfekt Junan var, og Hong prøvde å se etter en eneste feil hos henne, tolket jeg uttrykket som at hun prøvde å se om moren kanskje ikke hadde en så rett kroppsholdning, tross alt. *Et nedsunket ben* eller *et krummet ben* er begge løsninger som ikke gir mening på norsk. Samtidig har vi her et eksempel av ”falske venner” – *bone* og *ben* høres like ut, men har ikke samme mening. I hvert fall brukes det ikke på samme måte. Mens det norske ordet oftest henviser til kroppsdelen man bruker til å stå og gå med, betyr det engelske ”kun” skjelett eller knokkel. Jeg har derfor måttet forsake mitt mål om å være tro mot kildeteksten og gå for en versjon som er mer forklarende enn originalen: ”En uberegnelig hårlokk, en krum holdning, et lite feilgrep”.

Changs roman er også et dypdykk i den kinesiske kulturen, noe som flere steder gjenspeiler seg i bildene hun bruker. Når det kommer til akkurat denne problematikken, har jeg ofte måttet velge mellom det å tilføre mer informasjon i teksten eller ikke. Jeg nevnte innledningsvis at jeg ønsket å forholde meg tro mot forfatteren. Men som oversetter har jeg

også en plikt å gjøre teksten forståelig for de norske leserne. På samme tid som at jeg ikke kan ta for gitt at de skal forstå noe som kanskje jeg ikke forstår, kan jeg heller ikke eksplisittere alt. Det igjen kan nemlig føre til at leserne føler seg fordummet, fordi hele teksten da vil føles som at den blir tvunget inn med teskjeer. På den andre siden er det vanskelig alltid å vite om én uttryksmåte er rar kun for norske lesere, eller om den føles like fremmed for en amerikansk leser. Realiteten er jo slik at den kinesiske kulturen står mye sterkere i USA enn det den gjør i Norge, og for alt jeg vet kan amerikanerne vite en god del om denne kulturen. Følelsen av å balansere på en knivsegg kan være påfallende. Jeg har derfor ikke valgt én spesifikk strategi her, men har sett an på om meningen kom frem i konteksten eller ikke. Berman ville her, som på alle andre områder, vært imot å gjøre forandringer med teksten. Selv det å forandre på et komma er problematisk for ham (Berman: 280), for ikke å snakke om å tilføye informasjon.

Det første jeg skal ta for meg er en noe uvanlig bruk av ABC: "These big-noses, these foreigners and ABCs who come knocking at my door [...]" (Chang: 284). Ut ifra konteksten er det mulig å gjette seg fram meningen med uttrykket: Hu Mudan snakker om vestlige som bruker ABC framfor kinesiske tegn. Det er allikevel en uvant måte å ordlegge seg, og det er ikke klart hva hun mener ved første øyekast. Jeg valgte likevel å beholde bruken av ABC slik Chang har gjort det: "Disse stornesene, disse fremmede og ABC-ene som kommer og banker på døren min [...]". Noe som forenkler oversettelsesprosessen en smule når man jobber med engelsk og norsk, er at kulturene er såpass like at man kan, til en viss grad, forutse inntrykket leserne kan få av en tekst. Jeg kan derfor forsvare valget mitt med å beholde det uten å skrive det mer ut. Berman ville ha godkjent valget mitt her, for jeg har klart å ikke klargjøre eller gjøre teksten mer eksplisitt (Berman: 281).

Andre kulturelle elementer er de gjentakende, kinesiske ordene *Meimei*, *Taitai*, *Ba* og *Ma*, som jeg har valgt å beholde i den originale formen. Nå er hverken *Ba* eller *Ma* uforståelige; de anses for å ha internasjonal betydning. Formen er likevel ukjent for oss, og av den grunn er det viktig å diskutere dem. Jeg har valgt å beholde formen skrevet med store forbokstaver, for å vise at det er slik de også er blitt brukt i originalen. Det var aldri aktuelt å forandre dem til de mer norske *mamma* eller *pappa* – rett og slett fordi det ville vært å hjemliggjøre i altfor stor grad. Når det kommer til de langt mer uforståelige *Meimei* og *Taitai* har jeg allerede brukt fotnoter for å forklare begrepene, men noen flere ord må brukes for å forklare meg. Jeg har beholdt dem ikke bare fordi titlene holder teksten i en kinesisk kontekst, men også fordi

det rett og rett ikke finnes ekvivalenter til dem på norsk (eller engelsk, for den saks skyld). Med vietnamesisk bakgrunn selv er jeg full klar over hvor viktige titler er i den sosiale settingen i sør-østasiatisk kultur. Man tiltaler aldri hverandre kun ved navn om ikke man er venner eller jevnaldrende, og selv da er det så vidt akseptert. Titlene må derfor beholdes. Allerede i innledningen skrev jeg at jeg mest sannsynlig ikke ser for meg at fotnotene som forklarer slike ord skal beholdes i en ferdig oversettelse, men heller legge til et appendiks mot slutten av boken. Men denne tilføyelsen i målteksten vil nok ikke gå upåaktet hen hos Berman, for de er med på å deformere teksten, slik han ville ha karakterisert det (Berman: 278-280).

Mot slutten av romanen, etter at moren er død og begravelsen skal finne sted, får vi høre at: "She named two caterers for the offerings, one for fruit and one to make the many bean curd shapes" (Chang: 333). Her var det rett og slett uforståelig for meg hvorfor disse *bean curd shapes* kommer inn i bildet. Etter å ha forhørt meg med en kinesisk venninne fant jeg ut at det var vanlig i kinesiske begravelser å bruke tofu som offergave. Det overrasket meg først og fremst at forfatteren ikke brukte ordet *tofu*, som var det jeg hadde ventet meg. Det kan godt være at man på norsk aldri snakker om bønnemasse om denne matretten, slik det tydeligvis blir gjort i USA. Derfor var det naturlig for meg å endre det til *tofu*, som jeg mener de aller fleste nå har hørt om. I tillegg valgte jeg å ta med et setningsledd til, nemlig: "de mange tofuformene som var vanlige i en begravelse". Resultatet ble slik: "Hun valgte ut to cateringfirmaer som skulle stå for offergavene – en for frukt og en for å lage de mange tofuformene som var vanlige i en begravelse". Begrunnelsen for dette er at det for en person som er helt ukjent med kinesisk kultur, eller buddhistiske ritualer, ikke kan vite om dette er en tradisjon for begravelser, eller om det var noe som alltid var en del av offergavene. Jeg anså heller ikke denne utdypelsen som noe som gikk utover kvaliteten på selve teksten; tvert imot, det hjelper leseren til fortære å forstå noe som de ellers kanskje funnet uforståelig. Her har jeg brutt flere av punktene til Berman, både når det kommer til klargjøring (clarification) og det jeg allerede forklarte i forrige avsnitt, nemlig ekspansjon (expansion). Men, som jeg har påpekt flere ganger, målet mitt med oversettelsen er ikke å følge Bermans liste fra ende til annen. Jeg ønsket å bruke hans generelle begrunnelse for å være tro mot forfatter og kildetekst, men syns at han kan være ganske hard i sine påstander om hva som vil ødelegge en oversettelse eller ikke. Dessverre er det også slik at hvis man gjør alt det Berman påstår er riktig, vil man til slutt ende opp med en ganske uleselig tekst. Jeg kan ikke se for meg at det er

slik en forfatter vil at teksten sin skal oppfattes, men det er unektelig slik resultatet vil være om Berman fikk viljen sin.

Helt til sist vil jeg kort nevne et valg jeg har tatt som kan oppleves litt rart ut for en norsk leser. Om ikke rart, så i alle fall litt ”unorsk”: Jeg sikter her til bruken av *immigrants* i originalteksten, som jeg også har valgt å videreføre i oversettelsen, altså *immigranter*. Den aktuelle setningen jeg tenker på er: ”After college, I brought little Mudan to New York City, where Rodale Taitai found me a job at a church-sponsored agency for new *immigrants*” (Chang: 280, min utheving). Jeg vurderte først å oversette *immigrants* med det mer naturlige for nordmenn: *innvandrere* eller *utlendinger*. Men etter en revurdering fant jeg ut at jeg ville bruke *immigranter*, fordi det på den måten ville i større grad beholde teksten i en amerikansk setting. Et annet argument er at *immigrant* ikke er et ukjent ord for den norske leseren, så det ville ikke vært uforståelig.

2.4 Rytme og poesi

Det er nå konstatert at Changs roman er en poetisk tekst, og som med all poesi er det ingen enkel jobb å oversette teksten. Mange ting må tas i betraktning, slik som rytme og ordvalget. Og spesielt for *Inheritance* er ordvalget en stor utfordring. Som jeg nevnte ovenfor, har hun en spesiell måte å beskrive forskjellige ting på, og noe av det som har vist seg til å stikke seg ut mest er de fysiske skildringene hennes. Men det er ikke i dem vi alltid finner det mest poetiske språket – for dette språket er noe som er like vanskelig å få til. Jeg vil i dette kapitlet først ta for meg overføring av rytme fra kildeteksten til målteksten, og deretter vil jeg se på ordvalget i de passasjene jeg syns er poetiske.

Som de aller fleste vet, og som jeg har nevnt tidligere, er rytme en viktig del for poesi. Kanskje enda mer i dikt, men også for romanen. Changs roman er intet unntak. Rytme skapes av ordene som blir brukt, og av tegnsettingen. Spesielt er kommaer et velbrukt middel for å få til en viss rytme. Et eksempel på dette finner vi helt på slutten av romanen: ”Soon we would be free to walk away from her, so blind and suffering, harsh, and mortal” (Chang 2004: 336-7). Nå har det seg slik at engelske og norske kommaregler er ganske ulike. Mens man på engelsk står noe friere til å sette inn kommaer, er de norske kommareglene mer omfattende og strenge. I tillegg er det slik at norsk ikke er glad i lange setninger, mens engelsk tillater det i

mye større grad. Dette fører derfor til problemer, eller i hvert fall komplikasjoner, når man skal oversette setninger der kommaer er blitt brukt stilistisk. Litt ironisk er dette det punktet Berman skriver minst om. Han påstår at for romanen er rytmen ikke like viktig, slik det er for dikt og teaterstykker (Berman: 284). Jeg er langt på vei enig med ham; rytmen trenger ikke å være meningsbærende for romaner, slik det kan for dikt. Allikevel er det en viktig del av teksten, og uten å ha rytmen intakt vil man føle at noe ikke er helt riktig. Samtidig er saken tosidig – en leser av målteksten vil jo mest sannsynlig ikke lese kildeteksten og målteksten parallelt, så han/hun vil trolig ikke vite hva som er gått tapt. Etter min mening er det likevel viktig å prøve så godt en kan og beholde den rytmen forfatteren har skapt. En utfordring som kan oppstå når det kommer til tegnsetting, og spesielt bruk av komma, er at det ikke alltid er enkelt å vite om et komma er et stilistisk grep, eller om det faktisk er naturlig for en engelsktalende å bruke det akkurat der på det aktuelle stedet. Uansett hva motivet bak er, må man se på dette akkurat som på alt annet: Utgangspunktet må være at alt det som står på papiret er intendert, og skal vurderes ut ifra den tankegangen. I denne diskusjonen kommer jeg også til å reflektere over de stedene hvor jeg på en eller annen måte har endret setningsoppbyggingen eller tegnsettingen.

Av de mange eksemplene har jeg valgt noen få som vil belyse denne diskusjonen bedre. Felles for dem er at jeg har brutt de norske kommareglene for å få til akkurat den rytmen originalteksten innehar. Først ute er denne setningen som vi finner på side 293-4 i Chang: "Her voice was cool, alluring, as if I were a person whom she'd met only recently and we were caught together in some powerful enchantment". De viktigste kommaene her finner vi før og etter *alluring*. Den mest naturlige norske versjonen ville blitt: "Stemmen hennes var kjølig og lokkende, akkurat som [...]". Med et slikt valg tar man bort rytmen og det som faktisk er lokkende ved setningen. Ved å beholde kommaene, slik jeg har gjort i min oversettelse, blir det mystiske beholdt: "Stemmen hennes var kjølig, lokkende, akkurat som om jeg var en person hun nettopp hadde møtt og vi var fanget i en mektig fortryllelse". Et annet eksempel får vi litt lengre ut i teksten: "I read them all, many times, particularly one that he'd written carefully on a thick, cream-colored sheet" (Chang: 325). Min oversettelse lyder: "Jeg leste alle, flere ganger, spesielt et han hadde skrevet omhyggelig på et tykt, kremfarget ark". Jeg er her full klar over at jeg bryter med det som er normen for norsk rettskriving, men man kommer ikke unna stilistikken i originalteksten. Ved å plassere kommaene slik, blir ordene *flere ganger* aksentuert, som jo også er forfatterens intensjon her. Jeg har likevel ikke beholdt alle slike tilfeller. Visse setninger der en tegnsetting etter norske

skriveregler fortsatt gir samme effekt, har jeg valgt å gå for det i stedet. Argumentet for dette er klart: Det er ingen grunn til å gjøre teksten mer fremmed enn det den behøver å være. En leser av kildeteksten vil mest sannsynlig ikke heve brynene når han/hun kommer over en slik formulering, og da har måltekstens lesere heller ingen grunn til å gjøre det. Et slikt eksempel ser slik ut: "Hwa waited, pale, behind him" (Chang: 328). Jeg har valgt å plassere adjektivet *blek* helt til slutt i setningen: "Hwa ventet bak ham, blek". Ordet som er fremhevet i originalen er *pale*, og jeg mener at jeg oppnår den samme aksentueringen ved å plassere den til sist.

Før vi går over til poesien i romanen, ønsker jeg å nevne de endringene i setningsoppbyggingen og tegnsettingen som jeg har gjort. Selv om denne delen i utgangspunkt ville hørt til et kapittel om grammatikk, tør jeg likevel påstå at tematikken her i høy grad handler om rytme. Som vi vet, og som jeg også har konstatert tidligere, er engelsk et smidig språk som er mer komfortabel med lengre setninger enn det norsk er. Fordi engelsk også har den infinitte ing-formen, flyter setningene ofte mye bedre, siden ikke alle verbene må være samstemte i tidsbøyningene. Resultatet blir at en overføring til norsk har en tendens til å bli lengre og mer hakkete, fordi norsk nettopp krever dette. Noe som etter min mening fungerer godt for å hindre en slik oppstykket setning, er bruk av semikolon og tankestrek. Jeg er full klar over at jeg ved å ta i bruk dem bryter med formen på teksten, men jeg hevder likevel at jeg klarer til en viss grad å beholde flyten og rytmen på teksten på den måten. Spesielt har jeg tatt dem i bruk på steder hvor forfatteren kun har satt inn komma for å dele opp de forskjellige leddene. På norsk ville dessverre et komma være for svakt; jeg ville måttet ha delt opp setningene med punktum. Men dét anser jeg som et enda større inngrep i teksten enn det semikolon er. La oss se på noen eksempler. Det første er en beskrivelse av Hu Mudan når Hong besøker henne etter å ha mottatt et brev fra sin tante, Yinan: "For a moment, she seemed to wander, eyelids as light as autumn leaves" (Chang: 292). Den naturlige oversettelsen hadde vært å sette punktum mellom *wander* og *eyelids*, for det er ingen gitt forbindelse mellom de to ordene. Jeg ønsket heller ikke å bruke en konjunksjon mellom dem, for det vil også være en unødvendig inngripen i teksten. Min løsning ble derfor stående slik: "I et øyeblikk så det ut som at tankene hennes hadde vandret; øyelokkene var tynne som høstløv". Legg merke til at jeg også har lagt til *tankene*. En nødvendighet, ettersom uten tilføyselsen ville det se ut som at den gamle damen plutselig var død i den norske teksten. Det finnes mange slike eksempler i min oversettelse, som jeg velger ikke å ta med i denne diskusjonen fordi forklaringen i dette avsnittet er gjeldende også for de andre tilfellene.

Jeg skal nå ta for meg hvordan Chang har bygget opp poesien i romanen sin, noe som har skapt stor hodebry i oversettelsesprosessen. Hos Chang går poesien og metaforen hånd i hånd, og en diskusjon av hennes poesi er en diskusjon om metaforbruk. Det var kanskje i de ”verste” tilfellene av disse jeg har måttet lage flest kompromisser med teksten. Det hender at jeg ikke klarte å holde på hele bildet Chang serverte, og mye av det var fordi ordstillingen var et problem. Chang har en evne til å skape vakre metaforer, som dessverre kan være vanskelig og overføre. Og det er da det kreves av oversetteren å ha kreativitet og evne til å se et helhetlig bilde, fremfor de faktiske ordene som står i teksten. Igjen måtte jeg finne balansen: Er det meningen som er viktigst, eller er det den poetiske effekten? Begge, ville nok Nida argumentert med. For ham er litterær oversettelse to ting: meningen og inntrykket teksten gir. Selv om Nida snakker mye om ekvivalens, er han klar over at det er umulig å oppnå fullstendig ekvivalens mellom to språk. Derfor konsentrerer han seg om effekten en tekst har på sitt publikum, og at oversettelsen skal kunne ha samme effekt på sine lesere som det originalteksten har på sine. Av den grunn ønsker han at den oversatte teksten skal kunne flyte så naturlig som om den var skrevet på målspråket. Innledningsvis i denne kommentardelen konstaterte jeg at jeg ønsket å være tro mot forfatteren, og helte derfor en smule mer mot Bermans syn på oversettelse. Men jeg er enig med Nida i det han påstår at effekt og inntrykk er viktig, spesielt når språket kanskje ikke strekker til.

Sylfest Lomheim er en oversetter som er opptatt av oversettelse av metaforer. Akkurat som Nida mener han at ekvivalens er noe av det viktigste som skal overføres i en oversettelse. Han definerer ekvivalens med at ”ei omsett tekst skal vera likeverdig (ekvivalent) med originalen. Og tekstleg likeverd må bety at lesaren av den omsette teksta opplever si tekst mest mogeleg slik lesaren av originalteksta har opplevd si tekst,” (Lomheim 1991: 233). Lomheim tar for seg tre forskjellige måter som kan brukes til å oversette metaforer (ibid.: 234): Man kan oversette en metafor med den samme metaforen (bildet må være det samme i målteksten som i kildeteksten), man kan benytte seg av en annen metafor som en erstatning (forskjellige bilder i original og oversettelse) eller man kan oversette en metafor med en ikke-metafor (bildet i originalen blir forklart eller omskrevet). Fordi vi er ute etter å gjenskape ekvivalens i kildeteksten, vil den tredje løsningen ikke være tilfredsstillende, mens de to første ”kan gje fullverdig ekvivalens” (ibid.). I arbeidet med å oversette metaforene i *Inheritance* har det vært mange valg som må tas, og faren var at resultatet ville bli plattere enn originalen, noe jeg jo ville unngå. Dessverre har jeg ikke alltid klart å beholde de poetiske verdiene, meningen og formen i alle tilfeller. Men det er kanskje en umulig oppgave. Hva som er blitt prioritert, har

vært litt forskjellige hver gang. Jeg kan, før vi ser på eksempler, nevne at Chang hadde visse temaer som gikk igjen i løpet av romanen. Vann er noen av de mest gjentakende temaene. Det første eksemplet vi skal se på kommer ganske tidlig i teksten, og under følger min oversettelse:

I had assumed Hu Ran would be with me forever, a set of footsteps next to mine, a matching memory of all we had been through. But as time went on, the ripples of our parting widened. Each morning took me further away (Chang: 281)

Jeg hadde tatt det for gitt at Hu Ran alltid ville være med meg; et par fotspor ved siden av mine, et delt minne av alt vi hadde vært gjennom. Men etter hvert som tiden gikk, ble krusningene som skilte oss til bølger. Jeg ble dratt lenger bort for hver morgen.

I denne passasjen er det flere elementer som må kommenteres på. For det første har vi allitterasjonen i uttrykket *matching memory*, og så er det en vannrelatert metafor i *the ripples of our parting widened*. I det første tilfellet ønsket jeg først å få til samme spill på lyd som Chang har skapt, men det viste seg til å være vanskeligere enn først antatt. Jeg prøvde meg på å bruke *et samstemt minne*, men fant fort ut det ikke ga så mye mening. Jeg måtte derfor ”nøye” meg med å bruke det langt enklere *et delt minne*. For å gjøre opp for dette tapet, valgte jeg å endre litt på setning to: ”But as time went on, the ripples of our parting widened”. Her kunne jeg ha det med: ”[...] krusningene som skilte oss ble større”. Mitt valg tilfører derimot noe poesi til den norske oversettelsen som allerede har mistet litt, i tillegg til at den forsterker metaforen. Det andre bildet var noe verre, ikke på ordnivå, men i hele effekten av setningen. Engelsk er som kjent et mye mer smidig språk enn norsk, og det tillates i større grad nominalisering av verb. Dette er begrenset i norsk, og jeg har derfor måttet velge oversette det mer bokstavelig, og ikke minst gjøre setningen aktiv: ”[...] ble krusningene som skilte oss til bølger”. Igjen har jeg har måttet ofre poesien for meningen, men om ikke annet er metaforen beholdt. Det andre eksemplet inneholder også metaforer om vann:

It was like a world at the bottom of a lake, only visible on certain days but always present. The more substantial my American life became, the more vivid, powerful and precious grew these memories of the past, held vast and dreamless under water (Chang: 286)

Det var som en verden på bunnen av en innsjø; kun synlig på visse dager, men som alltid var der. Jo mer veletablert det amerikanske livet mitt ble, jo mer levende, sterke og dyrebare ble disse minnene av fortiden som var holdt under vann, endeløse og uten drømmer.

Igjen er det dette bildet av vann som er flytende og drømmende, og veldig vakkert skrevet. I tillegg er det også allitterasjon på flere steder: *powerful and precious, vivid* og *vast*. Når det kommer til allitterasjonen har jeg, som i forrige eksempel, måttet gi slipp på å gjenskape det på norsk. Fokuset har derfor vært på andre deler av avsnittet, og da spesielt på ”held vast and

dreamless under water”. Jeg har måttet endre på setningsoppbyggingen; ved å beholde setningen slik den er i originalen, ville den norske oversettelsen bli for tung. I tillegg gjør ikke endringen i setningsoppbyggingen at poesien blir forringet, snarere på den måten blir den forsterket på norsk.

2.5 Tittelen og gjentakende ord

Noe som har vært svært krevende med denne teksten har vært tittelen. Alle som har oversatt litterære tekster er kjent med at tittelen kan være noe av det vanskeligste med teksten. Å oversette en tittel krever presisjon – den skal fenge, samtidig som den skal virke oppsummerende. Med noen få ord skal den klare å vekke interessen hos leseren og gi en indikasjon på hva boken handler om. Verre blir det når originaltittelen består av et ord, som på samme tid både er poetisk og tvetydig. Det er ikke enkelt å finne en ekvivalent ved slike tilfeller. I dette kapitlet vil jeg benytte meg av Mona Baker og hennes definisjon på meningstyper. I *In Other Words* definerer Baker (1992) forskjellige typer meninger som hun mener en oversetter bør kunne. Baker (1992: 12-15) tar for seg fire kategorier: referensiell mening (propositional meaning) er det ordet/ytringen refererer til i den virkelige eller abstrakte verden, ekspressiv mening (expressive meaning) er den holdningen eller følelsen språkbrukeren har til ordet/ytringen (forskjellen på *klage* og *syte*), kollokasjon (presupposed meaning) handler om hvilke ord og uttrykk som kan eller bør opptre sammen og til slutt evoked meaning, som går ut på dialekt- og registervariasjoner. Mens dialektvariasjoner dreier seg om at et ord/ytring kan plasseres i tid, sted eller sosiale forhold, går registervariasjon ut på konteksten av ytringen (Hallidays field, tenor og mode). Baker ønsker å tilby en modell som gjør det enklere å beskrive de forskjellige komponentene ved en oversettelse, slik at man kan unngå ”syensing” når man skal beskrive det som er blitt gjort i oversettelsen. Den viktigste kategorien for meg er den første, muligens også nummer to og tre. Den fjerde kategorien som går ut på dialekt- og registervariasjon er nok ikke like aktuell i diskusjonen av Changs roman.

I prosessen med å oversette Chang er det kanskje tittelen som har vært min aller største utfordring. Mine vurderinger av mulige titler har vært basert på det faktum at ordet *inheritance* kommer igjen visse steder i historien, noe som har gjort at jeg har ønsket å finne et norsk ord som dekker dets nyanser. Det er ikke lett, for *inheritance* kan brukes om arv av

både materielle gjenstander og av menneskelige trekk, men det kan også den norske motparten *arv*. Her har vi altså to ord som har lik referensiell mening, altså at de refererer til samme ting, men tydeligvis ikke lik bruk. Ifølge ordboken er det faktisk slik at det norske ordet i større grad brukes om forskjellige former for videreføring enn det engelske. Mens *inheritance* ”kun” betyr *arv* eller *arvelodd*, gir *arv* flere treff på engelsk, blant annet *inheritance*, *legacy* og *heritage*. Hvordan har det seg at det da blir problematisk å oversette tittelen med ”Arv”, eventuelt ”Arven”? Jeg har dessverre ikke noe fasit på dette. Det kan tenkes at fordi det norske ordet har så mange betydningsnyanser, brukes den derfor også oftere. Når et ord blir brukt i dagligtalen, vil det også miste sin poetiske kraft, om det i det hele tatt noen gang har hatt en slik kraft. *Arv* er jo i utgangspunkt en juridisk term som er blitt omfavnet av dagligtalen, og det er tvilsomt at ordet noen gang har hatt en poetisk verdi. *Inheritance*, på sin side, brukes også om en formue eller gjenstand som føres videre fra en person til en annen. Men ordet har allikevel poetiske kvaliteter som jeg mener sin norske motpart ikke har. Ikke kan vi plassere ordet under Bakers ekspressive meningskategori, heller, for det er ingenting i tittelen som tilsier at Chang har vært evaluerende (selv om det selvsagt ikke betyr at hun ikke har en baktanke med tittelen, det handler mer om at det ikke fremkommer i tittelordet). Samtidig er det litt vanskelig å tenke seg at noen i det hele tatt skriver noe som helst uten å være evaluerende, men dette hører inn under en annen diskusjon.

Jeg har altså måttet vraket *arv* som en mulig oversettelse av originaltittelen, noe som har ført meg til mitt neste spørsmål: Hvor fritt står faktisk en oversetter til å kunne endre tittelen som hun/han selv vil? Med et utgangspunkt som jeg har hatt om å være tro mot forfatteren og kildeteksten, sitter det temmelig langt inne hos meg å endre på noe som anses for å være så viktig i en tekst. Nå er det jo slik at titlene til bøker som skal oversettes, ofte blir bestemt av oversettere og redaktører i sammen. Men jeg stiller likevel meg undrende til om dette er noe som gjøres over en lav sko, eller om det er like vanskelig for andre oversettere å bli enige med seg selv om en tittel, slik som det har vært for meg. Det er en diskusjon jeg dessverre ikke har plass til her, men jeg anser det likevel som fruktbart å ha det i bakhodet mens jeg skal finne ut av tittelen til denne romanen. Jeg diskuterte ovenfor, og trakk den konklusjonen, at jeg ikke uten videre kan overføre originaltittelen til norsk. Det vil ikke gi samme effekt, og spesielt ikke hvis *arv* skal være det eneste ordet i den norske tittelen. Som jeg nevnte innledningsvis i kapitlet, gjentok Chang ordet *inheritance* to-tre steder i hele romanen. Det er altså ikke mange, men det gir allikevel et effektivt inntrykk når det skjer. Jeg har blitt tvunget til å tenke annerledes rundt oversettelsen av tittelen, rett og slett på grunn av naturlige

begrensninger i språket. Jeg ønsket å spille videre på effekten originaltittelen gir, samtidig som at jeg ville at betydningen skulle beholdes.

Til slutt endte det med at jeg valgte et av de andre ordene som Chang bruker igjen flere ganger, nemlig *echo*. Jeg vil i dette avsnittet først diskutere hvorfor jeg har valgt *ekko* som en del av tittelen, før jeg fortsetter med eksempler på når *echo* er blitt brukt i originalen, og hvilke alternativer jeg har valgt i den norske teksten. Dette er et ord som har det samme referensielle innholdet som sin norske motpart *ekko*, men de to ordene blir ikke brukt like hyppig i de to språkene. Mens man på engelsk kan bruke det om både en gjenklang av lyd og i en overført betydning, er den norske bruken mer begrenset til å beskrive en resonans av lyd. Chang har utnyttet ordet fullt ut, og brukt den om reminisens av ting som ansiktstrekk, men også om lyd. I den norske oversettelsen har jeg flere ganger måttet velge det bort, fordi den referensielle meningen rett og slett ikke er den samme. Likevel fungerer ordet godt i en tittel, fordi det ikke knyttes til en kontekst som gjør at det kan misforstås. I tillegg tilfører ordet også det samme tvetydige aspektet som *inheritance* gjør. Samtidig kunne ikke *ekko* alene fungere som en tittel – det blir fort borte med bare det ene ordet, og man får da assosiasjoner med gjenklang av lyd. Jeg har derfor valgt ”Ekko fra fortiden”, som jeg mener gir omtrent samme følelse som originaltittelen gir.

Chang har flere ord som hun bruker om og om igjen; ord som er spesielt vanskelige å oversette til norsk. Baker hevder at det er mye som spiller inn når man har problemer med å oversette visse ord til et annet språk (1992: 17-18). Fordi de semantiske settene (semantic field) i de forskjellige språkene ikke nødvendigvis har de samme leksikalske undergrupper, kan det oppstå problemer i oversettelser. Spesielt blir dette utfordrende om et semantisk sett i det kildespråket er mer detaljert enn det er i målspråket (ibid.). Vi ser mange av de samme problemene her: Enten har det engelske ordet flere betydninger slik at det er vanskelig å vite akkurat hvilken mening som er intendert i den gitte konteksten, og gjør det derfor vanskelig å finne en ekvivalent, eller så finnes det et norsk ord som har samme betydning, men som ikke har samme bruksområde. Vi har allerede sett litt på *echo*, og la meg nå ta for meg noen eksempler slik at det blir lettere å forstå dette. Det første eksemplet er Hongs beskrivelse av sin mann, Tom Marquez:

He looked nothing like Pu Li, being tall and thin; he had a long, somber face with deep-set eyes in which I never saw an echo of Hu Ran's bright color (Chang: 281-282).

Han så overhodet ikke ut som Pu Li med sin lange, tynne kropp; han hadde et langt, trist ansikt og dype øyne, og jeg hadde aldri kunnet se et spor av Hu Rans klare farge i dem.

Her har jeg oversatt *echo* med *spor*, fordi norsk ikke bruker *ekko* slik engelsk tydeligvis kan. Men, et sted hvor *echo* også brukes om ikke lydlig gjenklang, har jeg derimot valgt å oversette med *ekko*: "I was seized by a physical memory, an echo of a passion from long ago" (Chang: 286). Her kunne jeg valgt å spille videre på bildet fra det første setningsleddet, altså *physical memory*, og valgt for eksempel *minne*. Jeg ønsket i tillegg å knytte tittelen til noe i selve teksten, slik forfatteren har gjort med *inheritance*, og gikk derfor for denne løsningen: "Jeg var grepet av en fysisk erindring, et ekko av en lidenskap fra langt tilbake". Til tross for at det ved første øyekast kanskje ikke ser helt riktig ut, tør jeg påstå at jeg har klart å beholde den poetiske kraften ved å bruke ordet *ekko* her.

Et annet ord som kommer igjen flere ganger er *bones*. Under diskusjonen om stil nevnte jeg at det engelske *bone* og det norske *ben* ikke har samme eksakt samme bruksområde. Mens *bone* ofte blir oversatt med skjelett eller knokkel, blir *ben* oversatt med *leg* (det man står og går på). Chang har brukt *bone* både alene og i uttrykk, slik som *oracle bone*. Det siste tilfellet har kanskje vært det som har det enkleste, fordi man jo på norsk også snakker om *orakelben*: "She said her bones had become like the oracle bones they told of in the oldest histories" (Chang: 284). Her forekommer ordet *bone* to ganger, og tanken var først å oversette den første med *skjelett* mens den andre med *orakelben*. Men ved nærmere ettertanke fant jeg ut at *skjelett* ble for grafisk, og som jeg nevnte i kapittel 2.3 under diskusjonen om stil, at jeg ikke ønsket å gjøre teksten komisk. I tillegg ville jeg, ved å velge *skjelett*, gjøre målteksten enda mer merkelig, og i hvert fall mer enn det originalen er. Alle tilfellene av *bone* er derfor blitt oversatt med *ben*, selv om jeg kanskje ikke alltid er like enig med meg selv. Ofte har frykten vært det at leserne vil misforstå betydningen, slik som i dette tilfellet: "The weather had filtered through the walls and seeped into her bones" (Chang: 291). Her er det tydelig at forfatteren snakker om hele skjelettet hennes, og ikke kun bena. Men igjen valgte jeg *ben*, fordi *skjelett* rett og slett er for anatomisk: "Været hadde sivet gjennom veggene og trukket inn i bena hennes".

2.6 Avslutning

Jeg har nå gått gjennom de aller fleste av utfordringene som jeg møtte mens jeg oversatte, også de punktene jeg tror observante lesere kanskje vil stusse ved. Ved å bruke Bermans og Nidas teorier, har hovedprinsippene i kommentardelen vært å finne ut om jeg skal være tro mot teksten, eller mot leserne. Jeg har gjentatte ganger påpekt vanskelighetene ved dette, og den hårfine grensen som skiller de to. Det kan fort bli enten uforståelig på den siden, og for simpel på den andre siden. Utgangspunktet mitt var å være tro mot forfatteren og kildeteksten, noe som betyr at jeg holder litt mer med Berman enn Nida. Men jeg har også gitt uttrykk for at jeg synes at Berman går for langt og er for streng i sine krav til oversettelser. Jeg vil hevde at en oversettelse helt etter Bermans forutsetninger ikke ville klart å gjøre teksten lesbart eller forståelig for en leser av målteksten. Lesbarhet er sågar like viktig, dog ikke til enhver pris. Det er viktig at forfatterens stil og sjel kommer til syne mellom linjene. Nida er derfor, etter min mening, altfor fokusert på målteksten. Jeg mener at en leser ikke skal fordømmes ved å bli lurt til å tro at teksten han eller hun leser foregår i en annen kontekst enn hva forfatteren har intendert. Som oversetter må man nødvendigvis respektere forfatteren og kildeteksten såpass at man ikke endrer for mye ved teksten. Det er derfor godt å ha forskjellige meninger å støtte seg på – for på den måten kan man selv velge de punktene som er fornuftige fra hver teoretiker, og forkaste dem man ikke skulle synes passe.

Bibliografi

Kildetekst:

Chang, Lan Samantha. 2004. *Inheritance*. Phoenix Books, London, s. 278-296, 325-337

Litteratur:

Baker, Mona. 1992. *In Other Words*. Routledge: London og New York.

Berman, Antoine. ”Translation and the Trials of the Foreign,” i Lawrence Venuti (red.). 2000. *The Translation Studies Reader*, 2. utgave. Routledge: London, s. 276-289

Lomheim, Sylfest. ”’Solens cymbaler på pannen’ eller ‘Cymbalslaga frå sola i panna’. Om metaforar og metaforomsetjing,” i Per Qvale (red.) m.fl. 1991. *Det umuliges kunst. Om å oversette*. Aschehoug: Oslo/Gjøvik, s. 232-243

Nida, Eugene. ”Principles of Correspondence,” i Lawrence Venuti (red.). 2000. *The Translation Studies Reader*, 2. utgave. Routledge: London, s. 153-167

Vedlegg

The Lake of Dreams

New York and Palo Alto, 1989-93

WHEN I WAS A CHILD, MY AUNT ONCE TOLD ME THE story of a potted orange tree given by a Chinese woman to a friend in Korea who loved its fruit. In China, the tree bore globes of pale gold, with glistening, sweet sacs enclosed in papery translucent skin. The Korean woman set the tree in a southern window. She tended the white blossoms, waiting eagerly, but as the months went on, she noticed that the new oranges were not the same. They were smaller, small as tangerines, with skin of dimpled scarlet. Finally the first ripe fruit detached into her hand. Anxiously she removed the peel: the plump sections had shrunk and darkened to carmine. They had turned in on themselves, as if conserving strength in this new place. The Korean woman discovered that the taste, while no less delicious, had become more pungent and unusual.

Now I remember Yinan's story whenever I think of what became of us, raised in one country and then moved to another.

Pu Li grew in unforeseen directions, his roots taking on new depth in foreign soil. His strengths had always lain in his thoroughness, his steadiness, and his good nature. Over the years, his ability to do his work and get along led to a promotion, and then another, until he became the head of a division in his thriving software company, considered fair and admirable by both his bosses and his subordinates. He also proved himself to be a loving, generous husband; and although Hwa never brought it up, I know she took a quiet pride in this.

*Paul's
Sister*

Hwa wanted to make a fresh start in America. She created for her family a world of clarity and order, studying television programs and subscribing to magazines that taught her the American way of life. She converted Pu Li to steak, potatoes, and American desserts. When her first child was born, a boy, her vision was complete. She decided that Marcus would be raised in English, in a language with no words for the dilemmas we had known. She installed a white carpet that began at the edge of the foyer and stretched into all the rooms. Everyone who entered removed their shoes and wore embroidered slippers. Visitors remarked upon the carpet's richness and newness, and whenever she expected guests, Hwa would make a circle through the house, smoothing out scuff marks until it looked as if a layer of soft and brilliant snow had fallen evenly throughout.

And what of my own American life? Perhaps, Hwa said, it turned out no worse than anyone else's.

After college, I brought little Mudan to New York City, where Rodale Taitai found me a job at a church-sponsored agency for new immigrants. I introduced the newcomers to each other, helped them understand the laws and do their paperwork. After immigration bans were lowered in 1965, I learned Cantonese and became an advocate for those who wished to sponsor their close relatives. I went to night school, earned a master's degree in social work, and took a job with a city agency.

For years I found solace in the vast, indifferent city. No one knew about me and no one knew my family. Little Mudan was a graceful, volatile girl with Hu Ran's blue-black hair and mobile features. After our long separation, I found it a relief to go to sleep at night and know that she was in the other room reading Hong Kong comic books by flashlight under her quilt. It was even a relief to work out her adjustment problems to her new country. In time she acclimated, slowly learning to

ne created television
it her the potatoes,
rn, a boy, would be
he dilem- began at
e rooms. e embroi-
s richness wa would
uff marks / had fall-
wa said, it
ork City,
sponsored
comers to
do their
in 1965, I
hose who
ht school,
job with a
t city. No
tle Mudan
k hair and
it a relief
ther room
her quilt.
blems to
arning to

Speak English. She and I grew very close, although she maintained a privacy about the time we'd spent apart.

I had assumed Hu Ran would be with me forever, a set of footsteps next to mine, a matching memory of all we had been through. But as time went on, the ripples of our parting widened. Each morning took me further away. I tried to hold his image in my mind, struggling to keep alive the smoky scent of his rough clothes, the color of his eyes, and the shape of his mouth. I suffered this for years; then finally, it seemed my memories grew calm as sleep, and I couldn't feel the pressure of his fingertips on mine. After several years, I could no longer recall him without focusing, imagining.

I must have appeared no different from many women in New York City—taller, perhaps, and more recently arrived, wearing an expression rather faraway. I had studied English, found a job, and learned to hold my American life together. No one who looked at me would have known my story or my family's story. But in truth I had been pulled apart by this inheritance, by the separations and betrayals of my country, my family, and myself. For years I kept myself aloof from even Hwa and my mother. I saw them only on vacations. I avoided their hints that I might find a man, perhaps a widower, who could overlook what they considered the shame of little Mudan. I told them I wasn't interested in marriage. Actually, I was afraid. How could I love another when I had made it so clear that I couldn't be relied upon? I knew too many of my weaknesses. I had no strength to try. Only my daughter was exempt from this. I was determined not to fail Mudan. Every morning I woke up for her, and every evening I hurried home to be with her.

I met Tom Marquez in graduate school. I felt safe making friends with him because he was unlike anyone I'd grown up with. He looked nothing like Pu Li, being tall and thin; he had a long, somber face with deep-set eyes in which I never saw an

echo of Hu Ran's bright color. He had never even eaten a Chinese meal. At first these differences confused me, but in time I found out what we shared. Tom's parents were immigrants. He had been raised solely by his mother and so he understood Mudan. Moreover, he was faithful to me and made me laugh throughout my years of hesitancy, forgiving my stops and starts with the patience of a stubborn man. His trust and sanity convinced me to move forward. After several years, it began to feel natural that we join our lives together, and so we married, finally, at City Hall. Together we raised Mudan and had a daughter, Evita Junan, of our own.

So Hwa spoke the truth when she said things worked out for me. My daughters grew and blossomed. Mudan did well in school and took a law degree. She had a great belief in justice, held in common with her father and great-uncle. Evita Junan grew up powerful and lovely after the woman she was named for. After college on the West Coast, she came back to Manhattan and took a series of curious jobs: an internship at City Hall, a stint on a weekly newspaper, and a position at a zoo. She wanted to take her time about deciding what to be. Every weekend she rushed into the park to join a soccer game. As I watched Evita pull on her T-shirt, her flushed face emerging and her strong throat breaking free, I knew that she would never be crippled or constrained. It had been many years since my grandmother had been forced to walk silently despite the bells sewn onto her skirts.

In the years after I left Taiwan, we met challenges and had plenty of American adventures. But as I think over our stories, I can't include them with the one I'm telling here. Perhaps our American lives belong in a story of their own. It is enough for now to say that after more than thirty years in the United States I'd grown content. Only once in a long while, when one of my daughters was sitting quietly, reading, would her frown of concentration or the line of her hair recall someone I had

even eaten a
d me, but in
were immi-
er and so he
ne and made
orgiving my
an. His trust
after several
ves together,
er we raised
own.

worked out
n did well in
ef in justice,
Evita Junan
was named
me back to
nternship at
position at a
what to be.
occer game.
lushed face
new that she
been many
walk silently

ges and had
our stories,
Perhaps our
enough for
the United
e, when one
d her frown
neone I had

once known. On most nights, I slept easily. I rarely spoke to anyone about my years in China, not even Hwa or my mother, who had their own reasons for keeping silent.

I was comfortable with my new life, almost to forgetfulness, when one day at work I heard a story about a ninety-five-year-old woman who had fled the mainland through Hong Kong and managed to come alone to the U.S. She had bought illegal paperwork claiming she was sixty-four, and settled in Manhattan's Chinatown, a grandmother to all her neighbors although a relative to none. She was a woman who remembered the unbinding of feet, and the Revolution of 1911, and who had gone through another revolution in 1949. Afterward she'd made her living sewing trousers in a Communist factory. Long before I learned her name I suspected she might be someone I already knew.

OVER TIME HU MUDAN had grown smaller, her flesh wandering from her bones and her memories, also, drifting. On good days, she called in a girl from Fujian who wrote letters for cash, and she replied to the occasional note requesting an interview. After three years in the U.S., she had begun to receive calls and letters from journalists and researchers who wanted to speak to her. Hu Mudan did not turn down a single request. She welcomed reporters, researchers, and scholars to her tiny place on Pell Street and gave them tea. When I went downtown to see her, she proudly showed me the articles, clipped and covered in plastic, arranged in a loose-leaf binder.

I turned the pages. "Chinese Customs Remembered: A New Year Celebration in the Days of the Qing." 'A Memory of Invasion: Hundred-Year-Old Woman Recounts Memories of Nanjing Massacre.' But you weren't in Nanjing during the massacre," I said. "Weren't you living in Sichuan Province?"

She shrugged. "Why would they care?"

"They are trying to record the events of the world. They are searching for the truth."

"But why should they know about my life?" She looked fiercely at me. "These big-noses, these foreigners and ABCs who come knocking at my door, wanting to know all about me—why should I tell them all about myself?"

"They want to understand the past."

"But that isn't possible."

I couldn't argue with her. "Then why don't you turn them away?"

"I feel sorry for them," she said.

I showed her photographs of Mudan and Evita. She didn't ask questions. She accepted their names quietly; and I promised I would bring them both to see her very soon.

Then Hu Mudan sat back with her frail-lidded eyes calm, as if reunions after decades took place every day. She didn't say a word for several minutes and I wondered if she might be in the midst of a waking dream. She was old, too old for such surprises. But when I stirred to leave, Hu Mudan put one warm, dry hand on mine. I understood she wanted me to stay with her. We sat hand in hand, and after a while it seemed to me that I could feel the memories stirring in her bones, and she was traveling thirty, fifty, seventy years.

She said her bones had become like the oracle bones they told of in the oldest histories. Time pressed gently upon them, like fingers playing on a reed pipe, but inexorably, until she had learned to listen to the melodies that arose from her body. And it seemed to her that as she had grown older the music of her bones had risen up, each note joining to the next, making arias and then whole Beijing opera stories. First and earliest, the death of her parents in Sichuan. Then the curtain of rain as she rode down the river to the sea; her arrival in Hangzhou, the beautiful city; and her first view of my great-grandfather's beautiful shabby house with its tall, worn firewall and the glit-

tering green of worn roof tiles within. That was where our stories came together, one early morning in October 1911.

Hu Mudan and I sat together until the daylight faded. It was time for me to go home. But I had come prepared to speak and couldn't leave until I did.

"Hu Mudan," I said, "there's something I need to talk to you about, something that happened years ago. It's about young Mudan."

"She is my granddaughter."

"Yes. Hu Ran and I were— At the time, I didn't know that we would ever be apart. We had always loved each other."

Hu Mudan nodded.

"It's my fault that Hu Ran decided to go to Taiwan. I'm sorry," I said. "What happened to him was all my fault."

She took my hand again in her own warm, light hand. "Xiao Hong," she said. "I knew that about young Mudan. I knew the minute I saw her photograph. And it is I who was at fault, Hong. I knew how much you loved each other. It was I who told Hu Ran to go to Taiwan after you."

AFTER SEEING HU MUDAN, my mind began to wander past the boundaries of time. I would be walking along Canal Street when I would see a girl on the corner whose timid way of standing recalled the posture of my aunt when she was young. In a market on the Upper West Side, a young woman's basket of sweets brought to my mind our maid, Weiwei, who had stayed behind in China and whose fate I would never know. And one evening, when I saw a group of old men smoking their pipes, I was seized by the desire to find my father, to learn what had become of him.

At first the moments caught me by surprise. I shrugged them off as signs of age, returning with some relief to my real life. But soon I began to look forward to these glimpses of the

past. I learned to hold my mind still and let them rise. They were after all the essence of my self. They were my other story, reflected just below my life. In time I understood their source was overflowing. An entire world lay shimmering in my memory. Late at night, the outlines would take shape, indistinct at first but gradually evoking more clarity, more richness, until I could see a wide and luminous picture of those years. It was like a world at the bottom of a lake, only visible on certain days but always present. The more substantial my American life became, the more vivid, powerful, and precious grew these memories of the past, held vast and dreamless underwater.

One winter evening, walking home from work, I saw a young man locking his bicycle to a signpost. The dusk had blotted out his features so I could only see the shape of his body. I knew it was not Hu Ran—Hu Ran was dead—and yet something in his movements, the set of his shoulders and the shape of his head, caused me to stop breathing. I was seized by a physical memory, an echo of a passion from long ago. I walked on, shaken. I had lost something precious, lost it before I even knew what I had, and until I could come to terms with it, I would simply ride out on the ripples from that loss.

I became convinced that I must search for those whom we had left behind. I spoke to Hu Mudan and wrote down her recollections. I paid for access to the library of a big research university, and while Evita was in school I took the train to the campus and began to look for books and articles. After Mao's death, the bamboo curtain had relaxed and slowly began to fall. It was possible to travel, but where could my father and Yinan be found? What had become of them?

I called Hwa in California. "I want to talk to Ma," I said.

"She's in the temple," Hwa said. "What do you want?"

"Do you know if she's heard anything from Baba or Yinan?"

ise. They
my other
ood their
nering in
ke shape,
ity, more
icture of
ake, only
substan-
erful, and
vast and

I saw a
dusk had
be of his
—and yet
s and the
seized by
g ago. I
s, lost it
to terms
at loss.
thom we
her rec-
urch uni-
n to the
er Mao's
egan to
ther and

I said.
ant?"
Baba or

Hwa guessed what I was thinking. "Why do you want to see him?" she asked. "He deserted us." In my sister's voice I heard the echo of an old bitterness. "He abandoned us because we were only girls."

"That's not the true reason. He loved us. He did."

Hwa didn't answer immediately. I heard muffled instructions to Pu Li: "Turn on the oven to three-fifty, I'll be down in a few minutes." She always covered the phone when she spoke to him, as if I might divine some secret from their naked voices. Then she turned back to me. "Did you say he loved us? How can you believe that, Hong? I barely remember him. I don't remember when I ever felt at home with him."

"He and Ma were happy, once. In their own way." There came to my mind an image of my mother and Yinan, sitting on my bed, and my mother throwing back her head in laughter. "They loved each other," I said. "Ma and Ba. And Yinan. Ma and Yinan."

"Yinan didn't care."

"Of course she did. It was complicated. That's why I want to talk to them."

"Maybe it was and maybe it wasn't. But it's not your business." Hwa's voice grew determined. In a moment she would excuse herself to see about dinner. "I'm looking forward to seeing you all at Thanksgiving," she said. "But don't go digging into things that have been forgotten."

IN THE NEW COUNTRY, my mother had focused her desires on a house. She said she would live with Hwa until her children were in school, and afterward she wanted her own home. She purchased land in the foothills near Palo Alto—horse country, high enough for views, but not so high that the property would be endangered by mudslides. She had the

land surveyed and examined by an expert in feng shui. Once they had ascertained the proper direction and location, my mother took her time. She planned a low, gracious house, built around a courtyard and surrounded by a wall. It wouldn't be as large as the Hangzhou compound—she didn't need so many rooms and servants. But there was a guest room for Pu Taitai, and for my family when we came to visit. There was a TV room for Hwa's children, two smaller spaces for a maid and a doorman, a temple, and also a room that went unmarked in the plans because my mother didn't want to say what it was for.

For years, she paid taxes on a hole in the ground. The foundation stood through several rainy seasons while she waited for hardwood from Malaysia and green glazed tiles from Mexico. Most of the parts were made by hand; the joists were carved by artisans in Taiwan. She hounded dealers for garden ornaments and carved rosewood lintels. Her Taiwanese architect even flew to California for several months while they perfected the interior of the temple: its mahogany benches and antique carvings and its statue of Guan Yin, goddess of mercy, reaching out indifferently with gentle hands.

In such a palace she should have settled into a fine old age, receiving friends and favormongers like a queen. She did all of these things. But she was not content. According to Hwa, she spent hours in the temple. On our Thanksgiving visit, I couldn't help noticing the restlessness that burned in her; it lit her eyes and hollowed her cheeks when they should have grown smooth and complacent. Every day she examined the house for the slightest trace of dust. She often sat in her garden, smoking one cigarette after another, staring west, over the foothills, toward the ocean.

Early Friday morning, I joined her in the garden. We sat silently for several minutes beside the fountain. It had

shui. Once
location,
w, gracious
by a wall. It
—she didn't
was a guest
ame to visit.
aller spaces
room that
didn't want

ound. The
while she
glazed tiles
d; the joists
dealers for
ntels. Her
for several
temple: its
s statue of
rently with

a fine old
en. She did
cording to
anksgiving
burned in
hey should
e examined
sat in her
ring west,
arden. We
in. It had

been a dry autumn, and the winter foothills lit up silver-gold, first at their tops, then down along their length. The deepening light reflected on the still, white features of my mother's face.

She spoke first. "Where is your husband?"

"He's still in bed."

She nodded, but a slight line deepened between her brows, as if she thought I was wrong to leave him even for a moment. She treated Tom with care, always grateful and puzzled that I'd found a perfectly good man, not divorced or even widowed, who was willing to help raise a child who wasn't his.

I waited until she finished her first cigarette. "Ma," I said, "have you heard anything from Baba?"

"No."

"Sometimes I want to talk to him," I said. "I want to know if he's all right."

My mother turned to me. For a moment her face came alive around the eyes. I thought I saw hope in it, and fear, and in that moment I believed perhaps this search of mine might be something I could do to make us close again.

"As far as I know," she said, "he died long ago."

I couldn't reply.

"Hong, sometimes it's best not to think about what's gone." Her voice was gentle, almost kind. "If you can at all avoid it, you'll be happier that way."

I watched the smoke from her cigarette drift into the air. For decades now she'd held her silence, relying on Pu Taitai to spread the story of my father's death. I sat wondering at, admiring, the way my mother had held on to her marriage. She'd used her wits, her family, and finally a division caused by world events. Over the years, her feelings for my father had changed—they hadn't disappeared, but they'd been transformed through some emotional alchemy—into a desire to save face. Now she lived separated from the truth by

politics and geography, safe behind a wall of unassailable widowhood.

So they were gone; more than likely, they had passed away into the tumult of change. I took Mudan and Evita shopping; Tom and I climbed in the foothills and went to visit an old mission. Then I returned to New York and found this letter waiting.

November 2, 1989

Dear Hong,

I recently received a letter from Hu Mudan that fulfilled my wildest hopes. I write to you in joy that I have found you at last. For years, I thought all chance of news was at an end, and recently, when things began to change, I didn't know how to search for you. Now Hu Mudan writes that you are well and that Hwa married little Pu Li. Hu Mudan asked you to forgive her for going to me behind your back. She wanted me to contact you so that you wouldn't hold sole responsibility for any correspondence. She thinks of you, always, and is very proud of you. I'm very happy to hear that you are doing so well.

Your father and I have managed to make it through some difficult years. Your father had some trouble but is now well. Yao is returned to us after a long stay in the country. He is married and has a wonderful young son, Cai. In the hardest times we have been lucky to have the help of our old neighbor Chen Da-Huan, who is now running a publishing company in Hong Kong. He has been a dear friend and made our lives much easier.

My precious Hong, it has been years since I have seen your face. I am deeply happy to think that we are once again in the same world. I long to talk with you

again. I write this in hope that you and your sister can come to visit me in China and that we can recover the friendship we cherished when we were young.

Love,
Yinan

After we finished dinner, when Evita had gone downstairs to do her homework with a classmate in our building, I translated Yinan's words for Tom.

"What should I do?" I asked.

Tom looked at me, puzzled. "Aren't you going to China?"

"I don't know."

"Are you nervous?" He pushed the hair out of his dark, somber eyes and looked at me intently. I knew that he was thinking of his own father, who had left him and his mother when he was only four.

The next day I left work early and went to see Hu Mudan. It was a gloomy, wet afternoon, fraught with the violent autumnal changes. I hurried to the subway station, stepping into puddles. I tried not to think about my mother. I was afraid that she could sense me, a determined and errant trick of fate, moving through the crowds in the station. I took the train to Chinatown and hurried through the flocks of bright, dripping umbrellas. The division of my family was about to end.

It was one of Hu Mudan's bad afternoons. The weather had filtered through the walls and seeped into her bones. I offered her aspirin from my purse but she wouldn't take them. She told me nothing could change how old her body had become. There were days, she said, when she could trace her skeleton by the throbbing in her bones and could scarcely move, each gesture of a finger sending pain through her body. On those days, Hu Mudan felt lost and vague, dozing in one time and waking in another.

Together we watched television. A group of castaways on an island were arguing about a ship that one of them could see from far away.

I told Hu Mudan about Yinan's letter.

"Of course I want to visit her," I said. "Tom and I will take a vacation in the spring. But I don't know how to tell my mother. I know she wouldn't approve."

"Houses burn," Hu Mudan said. "Keepsakes disappear. What matters is that we've lived and we forgive the ones we love, forgive them for their lives." For a moment, she seemed to wander, eyelids as light as autumn leaves. "You tell your mother that. You say I said we must forgive each other."

"Do you forgive me?"

She smiled. "How can I not forgive the mother of young Mudan?"

"What about my mother?"

"Does she forgive herself?"

"She says my father is dead. And she prays," I said. "She prays for hours every day, even when Hwa's son and daughter come to visit. Hwa says that when she thinks no one will notice she goes into the temple and kneels before Guan Yin. Hwa can hear her knees against the floor."

"Hmph." This implied Hu Mudan knew more about my mother's prayers than I could guess.

I wanted to believe my mother prayed for detachment. Perhaps she wished to let go of her old grudge, release her anger.

"Hu Mudan," I asked, "are you religious?"

"No," she said. "Not now."

"Were you ever?"

"In Hangzhou, the Methodist church was such a peaceful place. I would walk by and wish that I could sit inside."

"Why didn't you go?"

She hesitated. "Well, I did go in once. They had two serv-

ices, one for foreigners and one in Chinese. I stood inside the door and listened to the Chinese service. There was Western music, plain, sweet songs all worked out in harmonies. Then the man talked for a long time about some god. He said that if you just believed in this god you would be saved. After you died you would live forever in a land where you would never be hungry or cold or bothered by anything again. I thought about it for a long time afterward, but I couldn't believe it."

"Why not?"

"I don't think there is any world waiting after this one to help anyone get over anything they've done."

"You think they can't recover?"

"Not necessarily. All I know is that this god has nothing to do with it."

"Then you don't believe there is an afterlife?"

"Rodale Taitai did."

"Do you think the spirit is separate from the body?"

"When I was a girl, I was once very ill. It was the same sickness that killed my mother and father. I was so ill they almost gave me up for dead. I heard them say, 'A girl without a mother or father, what does she have to live for?' Then their voices went far away. I could feel myself disappearing, my spirit and mind dissolving as my body grew weaker. When I grew strong again, my spirit returned. I think that when my body leaves this earth, then so will I."

She closed her eyes. I sat and imagined Hu Mudan's idea of death. It would come when the uncountable parts that made her work would simply wear down and stop, like the gears of an old watch.

Minutes passed. She spoke as if she hadn't drifted off. "You tell your mother: it is the only thing that matters."

Sometime later, she opened her eyes. She said, "You can't come in this door. You must come in at the kitchen door." Her voice was cool, alluring, as if I were a person whom she'd met

only recently and we were caught together in some powerful enchantment.

THIS WAS WHEN I called Hwa and she said it was impossible to reclaim the past. Moreover, she said that if I did insist upon returning to China, I should keep my disloyalty to myself. Our mother was getting old; my news would leave her angry and shaken. She would consider any contact an alliance, and I would be her enemy.

"You don't understand," Hwa said. "Baba is dead to her. He's been forgotten."

"She never heard of his death. She lied."

"Not really," Hwa defended her. "She said, as far as she knew."

"I know she's not at peace."

"You don't even live on the same coast with her," Hwa said. "You chose to live a separate life, and so you have no right to decide what's best for her."

"And you don't want to see him, either?"

Her voice rose. "You leave me alone," she said. "You want to live your own life. I don't interfere with yours, and you have no cause to interfere with mine."

Hwa was right. I had failed. When little Mudan was born, I'd been so absorbed in my own affairs that there were years when I'd forgotten all the time Hwa and I spent together as children. Small wonder that I had lost her. Her marriage to Pu Li had built another boundary. She had vanished into that marriage and into her loyalty to my mother.

And so the following spring, Tom and I left the country without telling my mother. We flew from Kennedy Airport to San Francisco and then Hong Kong. From Hong Kong we flew low over the mountains into Chongqing, now a bustling city where many of the old neighborhoods had been built

in some powerful

and it was impossible
if I did insist upon
loyalty to myself.
I'd leave her angry
at an alliance, and I

aba is dead to her.

"
said, as far as she

st with her," Hwa
d so you have no

"
he said. "You want
th yours, and you

Mudan was born,
t there were years
spent together as
her marriage to Pu
vanished into that

I left the country
ennedy Airport to
n Hong Kong we
ig, now a bustling
ds had been built

over, but where the entrances to bomb shelters still tunneled into the cliffs along the Jialingjiang. At the old dock, where they had once brought the bodies from the Japanese bombings, we boarded a pleasure cruise along the Yangtze River. Before many hours had passed, we were hidden deep in Sichuan Province. Around us rose steep banks where the farmers worked the scant cover of soil that lay over the rocks, coaxing it into patterned fields green with young pepper plants and beans, or letting it flower white and yellow with rapeseed. The water under the boat was as clear as glass, and we could see the beautiful stones that lay heaped along the riverbed, pieces of the mountains that had once been compressed and shaped under enormous weight and heat into their vivid stripes of black and white and gray, now worn into smooth ovals. It was in a place like this, I knew, where Hu Mudan had been born.

We flew to Beijing and took the crowded train. We had a double seat all to ourselves, but I couldn't relax. Like a child, I sat looking out the window, restless, anticipating my father's appearance with a child's love and childish expectations. For so many years, I'd wanted to return to China, and now I sat watching the broad fields of winter wheat flow by without seeing them.

"I wish that Hwa were here with us," I said to Tom.

He shrugged. He didn't like to fly, but his face had brightened the moment we landed in Beijing. Now he was busy making notes in a little blue book. "I bet she'd come if she could," he said. "But she has a lot invested in keeping your mother happy."

"She was always that way." I considered this. "But she got so much more that way after I left home for the United States. It's as if she's living out the life my mother wanted: devoted husband, big house. A son."

"Perfect daughters aren't allowed to travel much."

We smiled and let the matter stand. But as I looked out the window at the plowed fields and relaxed at the chatter of Mandarin around me—albeit a northern Mandarin with its own accent—I believed that I was acting on my mother's most secret desire. She had once loved Yinan and my father more than anyone on earth. Underneath her preening solitude, her cloak of status, and her power, she must harbor a deep longing to reconnect with them. Someone must reach out to them. I had disappointed her so many times that I was now uniquely qualified to go against her wishes in the interests of her happiness. Perhaps this made me no different from Hwa; I wanted her to be happy. As we rode toward the station where her enemies were waiting, I knew I wanted to please my mother and always had, no matter how unreasonable she was, no matter how unbending.

s, their bond,
penetrate or

d.”
ee of us may

tared at her
nd bend her
t expect to.”
left the gar-
e, where the
ie plane and
y and he had
st to look to
onversation

YINAN DIED EARLY THE FOLLOWING SPRING. MY FATHER WROTE to me enclosing copies of her poems. It was some consolation, he wrote, to share his memories of Yinan with someone else who'd loved her. The poems were written in complex characters on many sheets of paper, some yellowed and others fresh, some in her own handwriting and others newly copied by my father. I read them all, many times, particularly one that he'd written carefully on a thick, cream-colored sheet.

*Many days I wait for you;
Fine days, frost shining days.
Clear sky, boats shake in the breeze.
Soon it will be winter.*

I put the poems in my safe-deposit box, pressed between the pages of the tattered book of fairy tales. Inside the book I'd also saved Hu Ran's faded notes and the two old photographs I had brought with me all the way from Chongqing. After more than four decades of preservation these items had shrunk and faded. Only my mother's pearls seemed indestructible, uncoiling from their pouch as if alive, a rope of graduated silver orbs with the largest pearl bigger than my thumbnail. They shimmered in the light, casting a kind of radiance over the dingy papers, and for a moment I imagined what my mother might say. "Houses, money, and jewelry hold their value, Hong. All else diminishes."

Still, the photos held my interest. One was the print of Yinan as a girl, holding a single rose. She wore her hair pulled back and a pale dress that fit her awkwardly, as if someone else had just adjusted it. It was her pose that held my attention: the downcast face and lifted eyes, the expression of timidity. But there was also something else, something other than timidity, which cast her image in a haunted light.

In my parents' wedding photo, they seemed almost unbearably young. My father's face held no evidence of future suffering or wisdom. He was merely handsome in his lieutenant's uniform, his expression both cocky and oddly pure. At his side, my mother was perfect. She wore her hair in a chignon, its weight tipping her head back and lifting her chin. Even then, at nineteen, she held herself with dignity, absolute control. Her high, oval forehead shielded impenetrable thoughts. Her intelligent gaze was clear as water. The delicate curve from nose to mouth, the mouth itself, the jaw: in nothing could I see the smallest weakness. Still, it must have been there. A wayward swirl in her hair, a sunken bone, some brief mistake. A telltale fingerprint of fate. Where was it?

I studied Yinan's photo, searching for a resemblance between the beautiful sister and the plain one. In each of them, it seemed to me, there was a look of privacy, hinting at a place that couldn't be touched. I believed this was the part of themselves that they would share with no one but each other. My mother and my aunt had always been close, and even in their betrayal they drew together in a way that left out everyone else. The betrayal had made a phantom sister that could not be replaced by any other person. Through the years, they were unable to exorcise this ghost. Each sister had a hollowed soul, like a room kept waiting in expectation of an important visitor.

FOL
stop
answ
still
ered
er ha
enou
done
I c
but b
had r
my m
her m
so, fo
Hv
death.
comin
day sh
She m
some s
he sen
But
ferocit
knew i
graph
the big
a stand
ing. Th
apothec
tain her
me she
shelf be
a red gla

as the print of
wore her hair
backwardly, as if
those that held
as, the expres-
g else, some-
e in a haunted

emed almost
ence of future
ie in his lieu-
d oddly pure.
her hair in a
fting her chin.
gnity, absolute
impenetrable
: The delicate
jaw: in noth-
ust have been
ne, some brief
as it?

resemblance
each of them,
ting at a place
part of them-
uch other. My
even in their
out everyone
t could not be
rs, they were
ollowed soul,
nportant visi-

FOLLOWING MY FATHER'S sudden visit, my mother stopped speaking to me. She wouldn't return my calls or answer my letters. I tried to talk to Hwa. But Hwa, too, was still smarting from my mother's anger. When she'd discovered Hwa had known about my trip to visit Yinan, my mother had given Hwa a thorough tongue-lashing. Hadn't I done enough? my sister asked. Did I need to talk about what I'd done, as well?

I did need to talk about it. Not to gloat, as Hwa suspected, but because my conversations with Yinan, Yao, and my father had raised up darker feelings that I couldn't put to rest. Only my mother could release them. But my mother had made up her mind: she would speak to me only when she wished. And so, for many months, I waited to be summoned.

Hwa said my mother reacted little to the news of Yinan's death. It's quite possible she'd had some intimation of its coming, some instinctive knowledge or perhaps a dream. The day she learned the news, she kept all of her appointments. She met with her attorney. She scolded her broker for selling some stocks in Pu Li's company, threatening to fire him, and he sent a fruit basket in apology.

But in the following weeks, it seemed that my mother's old ferocity had been replaced with mere vigilance. Perhaps she knew it, too. That summer, she had a black and white photograph taken of herself. She demanded that Hwa drive her to the big temple once a week. The monks kept ashes there, near a stand of trees several hundred yards from the temple building. The ashes were kept in slots that reminded me of old apothecary cabinets. My mother donated money to make certain her own ashes would be in a prominent location. Hwa told me she'd ordered a blown-glass paperweight to be set on the shelf before her slot. Inside the clear globe shone, impeccable, a red glass flower.

Hwa called in October, after her stroke. "You'd better come now," she said. Tom was on a retreat for the school where he taught, and so I flew alone into San Francisco on a brilliant autumn day and took a taxi to my mother's house.

THE DOORMAN STOOD on a silk rug darkened and crushed from equipment wheels and foot traffic. Hwa waited, pale, behind him. We faced each other and nodded. From somewhere in the house, I heard the whirring of a machine.

"Mama's lost her vision," Hwa said. "They don't know if it's a temporary thing. But she can still talk, her mind is clear."

"It's good to see you," I told my sister.

She looked down at the rug. "Let's go."

My mother's room was quiet and in perfect order. A bit of light fell upon her beige satin coverlet, embroidered with a hundred characters for longevity. As I moved toward her, I could see that some mysterious process keeping her alive had withdrawn itself. She had become a long, pale filigree of bones covered with a waxen layer of living flesh. But when I reached the bed, her eyes opened, fierce.

"Ma," my sister said. "It's me." Her voice was high and thin.

"Who else is there?"

"Did you have a good nap? You're looking better."

My mother's eyes moved toward Hwa. She snapped, so suddenly that I flinched, "Don't lie to me, you ninny."

Hwa hurried out of the room.

My mother's gaze moved away from Hwa and stopped not quite where I was standing.

"It's me," I said. "It's Hong."

I sat down in the easy chair beside my mother's bed. For some time we were silent. I looked out of the window, where the shape of a live oak stood out against the hills that had

ke. "You'd better
eat for the school
San Francisco on a
mother's house.

ened and crushed
Iwa waited, pale,
ded. From some-
a machine.
ey don't know if
her mind is clear."

ect order. A bit of
broidered with a
ed toward her, I
ing her alive had
pale filigree of
lesh. But when I

ce was high and

g better."
She snapped, so
a ninny."

and stopped not

other's bed. For
window, where
e hills that had

burned through their green and bleached to a lion-colored gold. Its gnarled branches reached against the evening sky. I sensed the age of the tree, the waning of day, and an uncomfortable, crabbed power that moved toward its end.

It was true we'd become enemies, although I'd never wished to be. Soon my mother would be gone—I would no longer be at risk. Yet we were at odds. I could hear it in the churning of the machines; I could feel it in the air, in the gathering dusk. I felt the need to vanquish her, to strike, as if I couldn't believe that the black and violent center of my world would ever vanish.

"We're angry with each other," I said.

"Yes."

"I know you disapprove of me for going back to find them. But you must have thought of them so many times in all those years. Weren't you just a little glad I did it—glad that you could see him one more time before you died?"

"Our lives are none of your business."

"But your lives are all I remember. They're at the heart of what I know."

She said nothing, but her head moved, slightly, to the side, a shadow of her old gesture of impatience.

"You think you know so much," she said.

"Didn't you even want to know that they survived?" I asked. "They did survive, you know, despite all of your decisions. Even you can't have complete control over other people."

I remembered that my father had tried to hint this to her once, on that last, rainy afternoon in Shanghai. How did it feel now to her, listening in darkness? A spasm of weakness, or perhaps pain, passed over her face, but I couldn't stop. I was thinking about my father in his wool coat; of my aunt Yinan crying after forty years. I was thinking about Hu Ran, perishing in the water while my mother's furniture came straight

through the blockade; I could see my brother, Yao, his life broken, his eyes burning, as he said that it was too late for him.

"I don't understand," I said. "When you treat them terribly, you're injuring yourself. You don't consider your own feelings. You loved them more than anyone else, and you still love them. You love them both, and yet you ruined them."

"Tell me," my mother said, "what would you have done? You think you know me well, but do you know yourself? How much would you have sacrificed to keep the one you wanted most?"

I opened my lips but could not speak.

She stared straight ahead, bravely, into the darkness. Then perhaps she shook her head again; her head fell to the side, a movement signaling that it was time for me to go. Her eyes closed. "You were always his daughter," she said, almost to herself. "You wouldn't understand."

She was right. We know so little about the people who have come before us. And so my mother and I reached a kind of truce. We waited in silence, listening as the wings of night swept over us. As I left the room, I handed her the string of small buddhas she kept on her night table. She couldn't move her fingers but she liked to hold the beads. Something in their regularity comforted her, as in the prayers she'd repeated for the past few decades. Now I knew she wasn't praying for release, forgiveness, or an easy end. The prayers gave her strength. They somehow deepened her resolve to live until her end without changing.

IN THE KITCHEN, Hwa's heels echoed on the spotless floor. All the lights were on, and the faucets had been shined to an almost painful gleam. Hwa let running water slop over the lip of the teakettle. When she set a glass plate of sesame candies on the table, a piece jumped off the plate. I reached out and

her, Yao, his life
s too late for him.
t treat them terri-
nsider your own
else, and you still
ruined them."
l you have done?
w yourself? How
one you wanted

e darkness. Then
fell to the side, a
to go. Her eyes
e said, almost to

the people who
I reached a kind
e wings of night
her the string of
e couldn't move
omething in their
e'd repeated for
n't praying for
rayers gave her
lve to live until

e spotless floor.
en shined to an
slop over the lip
sesame candies
eached out and

took it so as to make her forget about it. Hwa pushed in a drawer so sharply that I jumped back. She marched to the stove and stood over the teakettle, waiting.

"I don't know why I put up with her for so many years." Her voice was stifled and shaking.

"Hwa," I tried to comfort her. "I know she seems harsh, but—"

"She is harsh." Hwa was crying. She sobbed, curled into herself, and when I put my hand upon her shoulder it felt resistant, like a shell.

"Hwa, it's not your fault. It's all mine, and she knows it. She doesn't mean to be cold to you."

Her sobbing rose higher.

"Meimei, you know she loves you. You've been so good to her for all these years. When she's had a chance to rest, she'll want to talk to you to make sure it's all right."

Hwa raised her face and looked at me. Her eye makeup was smudged and her lips were pale.

"No. That's not what happens. Do you know what's going to happen? I'll go back to her and break down in tears. Then I'll beg for her forgiveness. That's what I always do."

She waited for my response, but I didn't know what to say.

"She's still upset that I didn't tell her Baba was coming."

"You wanted to protect her," I said. "Can't you explain?"

"No, that's you. You're the one who's allowed to explain."

Hwa's words shot toward me, as if searching for a place to strike, and I braced myself.

Hwa said, "Deep down, Ma knows what she's like. She knows that anyone who stays with her gets whittled into nothing. So she's lost everyone she's ever really loved. She lost our father and Yinan. She loved you, and she let you go. She knew what you were doing, all those years ago in Shanghai. I would tell her you were with Pu Li, or playing basketball, or whatever stupid excuse you'd invented, and I don't think she ever

believed me. She let you go your way, even though it almost killed you." She turned her wet, wrecked face to me. "She asked for you yesterday."

"Hwa, you're just upset."

"You never had to marry the man she picked out for you. You never had to live with her. Do you think I didn't know who Pu Li really wanted to marry? Do you think I didn't know what I was doing?"

Her eyes were glittering, absolute.

"Listen. I'm not blaming you. But do you know how they 'proposed' to me? His mother wrote him a letter, from Taiwan. I didn't even know she had done it. Then his mother asked Ma, 'Is this okay?' I was still heartbroken over Willy. I didn't have the energy to say no. The next time he came home, he knew that it was all decided. He never asked me. Never even spoke about it."

"Hwa."

"You didn't care. You were so beyond it all. Making your escape from us."

"I didn't mean to leave you, Meimei."

Hwa looked away. "At any rate, Pu Li didn't love you enough to insist on you. He did what his mother told him."

"Meimei," I said. "After all this time has passed, surely it doesn't matter."

"Of course it matters."

"Surely you love each other, after all these years."

"Yes," she said. She was crying again. "We love each other now. But it still matters."

For a few moments she seemed to take a satisfaction in my silence. She washed her teacup and saucer and put everything away. But after some time, she grew uneasy. She glanced at her watch. Then she stood up, wiped her eyes, ran a hand through her hair, and left the kitchen. I heard her footsteps crossing the courtyard; I knew my mother could hear them, too. Hwa

would go to her and close the door, and somehow, in that hollow room, the two of them would conduct the dark and necessary ritual of forgiveness.

THE DAY AFTER my mother died, her lawyer, Gary Liu, drove over to Hwa's house, bringing an envelope of rough brown silk marked over the flap with an impression of her largest, most elaborate chop. Inside the envelope was her will and the instructions for her memorial services. She would be cremated, and there would follow the traditional forty-nine days of mourning. She left everything she had to her four grandchildren, except for the house, which she gave to the temple, along with an endowment for its upkeep.

It would have been unrealistic to expect our mother to depart the earth without also leaving precise instructions. But even Hwa hadn't imagined the instructions would be so elaborate. She'd included the name and address of the tailor who'd made the sheath in which she was to be cremated, with the final alterations to be made after she was dead. Her florist would arrange her favorite flowers according to her sketches. She named two caterers for the offerings, one for fruit and one to make the many bean curd shapes. She drew a diagram of the table, labeled with the other things she wanted there: fruits and paper money, incense, decorations. She cautioned that the offerings would be considerable and that because of this her black and white photograph should be hung at a certain distance over the table so that the piles of fruit and food wouldn't dominate her image. After the ceremony everyone would attend a lavish banquet. The restaurant had been consulted and an expensive menu planned; there was a separate but equally elaborate menu for people from the temple, who didn't eat meat. Limousines would take the mourners to the restaurant. The seating in the cars had been assigned.

As my mother had planned, it all took place without any significant disturbance.

Her guests overflowed the temple parking lot. Besides our family and Pu Taitai, I think the people most affected by her death were those who'd helped her with her house and health. The man who'd redone my mother's furniture brought his Italian wife from San Francisco. The young nurse who'd brewed my mother's medicine was with her husband. The cleaning women and the gardeners stood together, somber. Then there were her former friends and rivals with their families. There were those whom even Hwa hadn't seen in years, but who'd responded to the call. Several of her old mahjong friends from Chongqing tottered to the temple with their children at their elbows. A fleet of cars arrived from the suburbs of Los Angeles. Finally, a glossy private limousine pulled up and to everyone's surprise, Hsiao Meiyu emerged, a tiny, elegant old lady wearing a severe black qipao and a hat with a little net that fluttered in the breeze.

There were two visitors my mother hadn't planned for. Hwa's son Marcus brought his girlfriend, a young woman with stand-up hair and a polite expression of blue-eyed curiosity. And Hu Mudan flew out with Tom and my daughters. Tom helped her from the car. Hu Mudan saw me immediately and broke away from him, looking small and tired from the flight, but alert. She felt obliged to watch over the proceedings. My mother wouldn't have wanted her to be there. But my mother couldn't stop her now, and Hu Mudan was old enough to do whatever she wanted.

I had tucked Yinan's poem into my mother's sheath. She wouldn't have approved. But it seemed fitting that my father and Yinan should be somehow present for this ceremony. The poem would soon burn away, and at last my mother's long sorrow and anger would be released.

*

EVEN HWA DIDN'T know her whole story.

My mother had let me go, but she had always kept her lips close to my ears. "Listen," she said. "Listen and watch." Since I was a child, we'd had an unspoken understanding: that I would keep her story the way she had kept her mother's. She would silently pour into me her stories and her secrets. I would hold on to them for her, over her coldness and her anger, over her admonition not to be too proud of what I saw. I was allowed to be myself, to travel far away from her, as long as she didn't have to bear them alone. I had staggered under the weight of her stories. But now that she was gone, what would I be? I had been the witness to her life, and now that it was over, this arduous task mattered to no one but me.

In truth: I had once sacrificed everything to be loyal to my mother. It was my mother whom I had wanted most, and despite my sacrifice she died without ever understanding this. I wondered what Mudan and Evita knew. Did Mudan truly understand the story of the mute pendant she wore in the hollow of her throat? What would Evita one day tell her own daughter about her mother? She was a child of her generation. She possessed their look: the hidden inwardness of people who have learned, by necessity, to divine the mysteries of two cultures they do not entirely inhabit. The past to her was as mysterious as her own beautiful face when she looked in the mirror, the face of her ancestors.

The low, harsh drone of chanting filled our ears.

Se bu i kong

kong bu i se

se chi shi kong

Kong chi shi se

Shou xiang xing shi

How had my mother comforted herself with these words, seeking nothingness, and all the while holding on to the long anger that sustained her?

She had taught us that the most powerful love is founded on possession. She kept us secure throughout the terrible war and through the tumult after. In return, she asked only that we be absolutely loyal. How is it possible to obey the contract for such love? One by one, we had all disappointed her. Chanyi had left her, Yinan had betrayed her, my father had proved himself to be a mere man. Hwa had withheld a secret, and I had brought her shame. We had all failed to love her in the way she wanted to be loved.

Now the drums called our attention. We stood gathered around the coffin. I imagined her small body within as I had seen it in the morning, shrunken and unfamiliar, wound in a chrysalis of robes. The vivid violet silk was embroidered with phoenixes and unicorns and tongues of flame. The coffin slid past the group and the small door closed after her. We leaned toward her, not in curiosity but in a kind of apprehension. So it had been when she was still alive and she had made so many of us shrink at her direction, and now her body, sealed away, revealed nothing. It made me wonder if all along she had been rehearsing for this moment of ultimate withholding.

Typically the oldest son was chosen to push the button lowering the casket to the underground furnace. She had borne no sons, and so I pushed the button. There was no struggle, no evidence of an angry spirit. There was only a gasp of silence as the casket moved below, and then the roar of flames.

I waited for the world to bend, as if she were still holding on to it. I felt a long moment of slow loosening, a blooming of relief. My head grew light, as if long braids that had entangled me had lifted in the wind. She had been like a dark star, drawing all of us toward her. Soon we would be free to walk away

h these words,
on to the long

ove is founded
ne terrible war
d only that we
ne contract for
d her. Chanyi
er had proved
a secret, and I
ove her in the

tood gathered
within as I had
ur, wound in a
roidered with
The coffin slid
er. We leaned
prehension. So
made so many
; sealed away,
; she had been
ding.

sh the button
ace. She had
There was no
e was only a
en the roar of

e still holding
a blooming of
ad entangled
rk star, draw-
to walk away

from her, so blind and suffering, harsh, and mortal.

When we left the temple, I was startled by the daylight. The sun stood high and weak in the white clouds, a faded orb enclosed in the center of an ancient egg. Under this pale autumn sky, I walked with the others to the line of waiting limousines. I moved slowly, testing the ground, but the earth did not tremble. Only the hollow sound of drums echoed in my ears.